

Babalar ve Oğullar: IV. Andronikos Palaiologos ve Savcı Çelebi'nin İsyanı (1373)

Fathers and Sons: Co-uprising of Andronicos IV Palaiologos and Savdji Tschelebi (1373)

Nilgün ELAM*

Öz

Bizans veliaht prensi IV. Andronikos Palaiologos ile Osmanlı şehzadesi Savcı Çelebi'nin işbirliği yaparak babalarına karşı darbe girişiminde bulunmaları Bizans-Osmanlı ilişkileri tarihinin en ilginç olaylarından biridir. Tarihçilerin özel olarak ilgisini çekmeyen bu olay hakkında bilgi veren 14., 15. ve 16. yüzyıl Venedik, Bizans ve Osmanlı kroniklerinin bilgileri parça parça ve dağınık haldedir. Bu çalışmada söz konusu kaynakların karşılaştırılması sonucunda IV. Andronikos'un 1373 yılında babası ve Sultan I. Murad'a karşı gösterdiği direnişte sadece Murad'ın oğlu Savcı'dan değil, fakat meçhul bir Osmanlı şehzadesiyle Osmanlı idaresinden bağımsız olarak uçlarda (Trakya'da) askeri faaliyette bulunan Türk unsurlarından destek gördüğü sonucuna vardık.

Anahtar Kelimeler: IV. Andronikos Palaiologos, Savcı Çelebi, V. Ioannis Palaiologos, Sultan I. Murad (Hüdavendigâr)

Abstract

The cooperation between the Byzantine prince Andronicos IV Palaiologos and the Ottoman prince Savcı Tschelebi against their fathers for a coup d'état is one of the most interesting historical events in the Ottoman – Byzantine relations. Data of the Venetian, Byzantine and Ottoman chronicles of 14th, 15th and 16th centuries which provide evidence about this event are very fragmentary and dispersed. In modern studies of history, little attention is generally paid to the question of how this Ottoman-Byzantine co-uprising happened. In this paper, by comparing the sources above, we discussed that the prince Andronicos IV was supported not only

* Öğretim Görevlisi Dr., Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, nelam@anadolu.edu.tr

by prince Savcı, son of Sultan Murad, but also by an unknown prince in his disobedience against his father and the Sultan, and the Turkish elements, who had performed military campaigns in Thrace independently from the Ottoman administration.

Keywords: *Andronicos IV Palaiologos, Savcı Tschelebi, Ioannes V Palaiologos, Sultan Murad I*

Giriş

İmparator V. Ioannes Palaiologos ile oğlu ve veliaht prensi IV. Andronikos arasında 1373 yılında başlayan ve on yılı aşkın bir süre devam eden iç savaş, Bizans imparatorluğunun son dönem tarih yazıcılığına konu olmuş Palaiologos hanedanı döneminin en ilginç ve önemli olaylarından biridir. Dönemden bahseden kaynakların yazdığına göre; baba-oğul arasındaki bu iç savaşı ateşleyen olay, Andronikos'un V. Ioannes'i darbeyle devirerek tahta geçmek konusundaki sabırsız tutumu ve aynı amaçlarla babası I. Murad'ın yerine tahta çıkmak üzere isyan eden şehzade Savcı ile işbirliği yaparak şehzadeden yardım alması gibi görünmektedir.¹ *Tarihsel*

¹ Bu olay, 14., 15. ve 16. yüzyıllara ait Bizans, Venedik, Ceneviz ve Slav kaynaklarında yankı buluyor. Ancak bu kaynakların özellikle 15. yüzyıla ait olanlarının ifadeleri dağınık, parça parça ve karmaşıktır. Bu, araştırmacının söz konusu dönemdeki gelişmeleri incelerken karşılaştığı en önemli sorundur. Ayrıca kaynakların içerdikleri ifadelerin benzerlik ya da farklılıklarına göre gruplandırılmasındaki sıkıntı, bu kaynakların Palaiologos hanedanının iki üyesi arasındaki çatışmanın nedeni hakkındaki farklı rivayetlerinin çeşitliliğinden ileri gelmekte ve olayların doğru bir sıralamaya konulabilmesi yönündeki çabaları zorlaştırmaktadır. Olayların Venedikliler cephesinden anlatımı için bkz. Raphayni de Caresinis, *Chronica* A.A. 1343-1388, ed. E. Pastorello, *Rerum Italicorum Scriptorum*, XII/2 Bologna 1923, s. 39. Bizanslı tarihçilerin anlatımı için bkz. Dukas, *Istoria Turco-Byzantina*, ed. V. Grecu, Bucharest, 1958, s. 71-73; Laonikos Chalkokondyles, *Αποδείξεις Ιστοριών*, ed. E. Darko, I, Budapest, 1922, 36.20-37, s. 554; *Chronikon Maius, Memorii*, 1401-1477, ed. V. Grecu, Bucuresti, 1966, s. 192. *Bulgarische Chronik von 1296 bis 1413*, ed. E. Bogdan, ASP, XIII, 4 (1891), s. 528; Bertrand Mignanelli, *Vita Tamerlani*: S. Baluze, *Miscellanea*, ed. D. Mansi, Lusces 1764, c. IV, 139b. Ayrıca bkz. R.J. Loenertz, "La Première Insurrection d'Andronic IV Paleologue (1373)" *Echos d'Orient*, 38 (1939), s. 336; Clavijo, *Vida y hazañas del Gran Tamorlán, con la descripción de las tierras de su imperio y señorío*, Variorum repr., London, 1971, s. 44-45; *Chronicon ton Tourkon Sultanon*, ed. G. Th. Zoras, Atina, 1958, 25.1-15; *Ιστορία Πολιτική*, s. 3.10-45; *Έκθεσις Χρονική* ed. Sp. Lambros, London 1902, s. 1-84. yeni basım, Amsterdam, 1969, s. 1.7-9. İtalyan kaynakları IV. Andronikos'un Bizans tahtını ele geçirme planlarının Cenevizliler tarafından desteklendiği bilgisini ekliyorlar. Bkz. Daniele di Chinazzo, *Chronica de la guerra da Veniciani a Zenovesi*, ed. V. Lazzarini, Deputazione di Storia Patria per le Venetie, Monumenti Storici, Nuova serie XI, Venice 1958, s. 17; Andrea de Redusiis, Chinazzo'yu izliyor. Andrea de Redusiis de Quero, *Chronicon Tarvisinum*, ed. L.A. Muratori, RIS 19, Milan, 1731, s. 756C. Diğer Venedikli tarihçiler Carolo Zeno, Marino Sanudo, Andrea Nauger ve Andrea de Gataris, Andronikos'u erkenden taht hirsına kapılması yüzünden suçlayarak Cenevizlilerden

Not ve *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*, iki taraf arasındaki ilişkilerin bozulduğunu, V. Ioannes'in oğlu Andronikos'un velihtliğini iptal ederek Konstantinopolis'ten kovduğunu yazmakla yetiniyor ve imparatoru buna yönelten nedenleri açıklığa kavuşturuyor. Bu nedenle da Andronikos'un isyanı, modern araştırmalarca velihtlik haklarının elinden alınmasının ve yerine yaşça küçük kardeşi (gelecekte II.) Manuel'in getirilmesinin başlıca nedeni olarak gösteriliyor.²

Tarihsel Not ve *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*'un tanıklığından anlaşıldığına göre, iki taraf arasındaki çatışma 1373 Mayıs'ında olmuştur.³ Diğer Bizans kaynakları, isyanı ya belirsiz şekilde Ioannes'in ikinci oğlu Manuel'in veliht ilan edilmesinden önceye⁴ ya da Thessaloniki (Selanik)'nin Osmanlılar tarafından 1387'deki ilk fethinin öncesine⁵ yerleştiriyor.

yardım aldığı bilgisini doğruluyorlar. Bkz. *Vita Caroli Zeni*, *Rerum Italicorum Scriptorum*, XVII, s. 1057; Marino Sanudo, *Rerum Italicorum Scriptorum*, XXII, s. 679; Andrea Nauger, *Rerum Italicorum Scriptorum*, XVII, s. 1057; Andrea de Gataris, *Rerum Italicorum Scriptorum*, XVII, s. 228. Bir diğer Venedikli tarihçi Caroldo, Andronikos'un Ceneviz desteğiyle Osmanlı şehzadesi ile işbirliği yaptığı hakkındaki rivayeti tekrarlıyorlar. Bkz. Caroldo Kroniği, *Cod. Marc. It VII 2448*, coll. 10514, f. 241v ve *Cod. Marc. It VII, 218A*, coll. 8639, f. 398 [= Chrysostomides, "Studies on the Chronicle of Caroldo, with Special Reference to the History of Byzantium from 1370 to 1377" *Orientalia Christiana Periodica* 35 (1969), s. 168, paragraf 6] Ayrıca bkz. O. Halecki, *Un Empereur de Byzance a Rome*, Warsaw, 1930, 340 ve not. 1. Bu isyan hakkındaki en yeni eser P. Katsoni'nin doktora çalışmasıdır. (Bkz. P. Katsoni, *Mia Eptaetia Krisimon Gekonoton sto Byzantio sta Ete 1366-1373*, Kentro Byzantinon Ereunon, Thessaloniki, s. 115).

² *Tarihsel Not* 612, no. 45; *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*, paragraf 24, 25, ed. P. Schreiner, Wien, 1975, s. 95; Bu görüş tüm araştırmalarca desteklenmiyor. Bkz. J. Hammer-Purgstall, *Osmanlı Tarihi*, I, çev. M. Atâ Bey, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1983, s. 172; J.W. Zinkeisen, *Geschichte*, s. 237; H.A. Gibbons, *Foundation*, s. 149; F. Dölger, "Johannes VII, Kaiser der Rhomäer" *Byzantinische Zeitschrift* 31 (1931) s. 23; O. Halecki, *Empereur*, s. 302-303; P. Charanis, "Strife" s. 293; N. Nicoloudis, *Laonikos Chalkokondyles, A Translation and Commentary of the "Demonstrationes of Histories" (Books I-III)*, Athens, 1996, s. 134-135, not. 106; Cydones, *Prooemion*, 1421-1422, mektup no. 79; G. Dennis, "Reign" s. 27; J.W. Barker, *Manuel II*, s. 19, no. 44; N. Vatin, *L'ascension des Ottomans (1362-1451): Histoire de l'Empire Ottoman*, Fayard, 1992, s. 41.

³ Olaylar, *Tarihsel Not* tarafından Mayıs 1373'e tarihleniyor. Bkz. *Tarihsel Not*, 612, no. 45; *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*, paragraf. 24, s. 95.

⁴ Bkz. Dukas, s. 71-73. D.M.Nicol, *The Byzantine Family of Kantakouzenos (Cantacuzenus), ca. 1100-1460: A Genealogical and Prosopographical Study*. Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies, Washington, 1968, s. 91-92, 119, 157-159; R.J.Loenertz, "Pour l'histoire du Peleponèse au XIVe siecle (1382-1404)" *Revue des Etudes Byzantines*, I (1943) 155.

⁵ Bkz. Laon. Chalkokondyles, I, s. 42.5-13 ve 48.12-15; *Chronicon Maius*, s. 192. *Chronikon Tourkon Soultanon*, s. 251-15; *Bulgarische Chronik*, s. 528; bkz. P. Katsoni, *Eptaetia*, not. 236.

Laonikos Chalcocondyles ve *Chronicon Maius*, Andronikos'un Konstantinopolis'teki isyanı sırasında V. Ioannes'in başkentinden uzakta Sultan I. Murad'ın Anadolu'daki sarayında bulunduğu bilgisini verirken diğer kaynaklar bundan hiç söz etmiyor. Diğer yandan, Bizans ve Batı-Latin kaynakları, Andronikos'u 1373'te Osmanlı şehzadesi Savcı ile birlikte Trakya'da harekete geçmiş gösterirken; Osmanlı kaynakları, Savcı'yı 1385 yılında (Andronikos'dan hiç bahsetmeden) babası I. Murad'a karşı Anadolu'da isyan etmiş gösteriyorlar. Bu konuyla ilgilenen araştırmacılar, kaynakların arasındaki farklılıkların farkında olmakla birlikte, ya sadece Bizans ve Batı kroniklerinin ya da sadece Osmanlı kaynaklarının anlatılarını doğru kabul ediyorlar.⁶ Bu kaynakların rivayetleri aşağıda ayrıntılı olarak aktarılacaktır.

Kaynakların babalar ve oğullar arasındaki savaşın sonucu hakkındaki ifadeleri birbirleriyle büyük ölçüde uyumludur. Bizans kaynaklarından Laonikos Chalcocondyles'in *Tarih* (Historia)'inin ve *Chronikon Maius*'un rivayetine göre; âsi Andronikos, babası V. Ioannes tarafından sert bir şekilde cezalandırıldı ve bu ancak I. Murad'ın yardımıyla mümkün olabildi. İmparator, Sultanı davet etti ve onu bizzat denizden Trakya'ya geçirdi. İsyân, ancak I. Murad'ın müdahalesiyle bastırılabilir; Sultan, imparatorun kendisini ve ordusunu şehzade Savcı (Σαουτζή) ile Andronikos'un ortaklaşa

⁶ Bizans kaynakları ile Osmanlı kronikleri arasında isyanın yeri ve zamanı hakkındaki bilgiler farklıdır. Bkz. Laon. Chalkokondyles, I, s. 36, vd., s. 55 vd.; Dukas, s. 71-73; *Chronikon Maius*, s. 192. Bizans kaynakları isyanı Avrupa'da olmuş gibi gösterirken Osmanlı kaynakları Bursa'nın Kete ovasını gösteriyor. bkz. Hoca Sadeddin, Tâcü't-tevârih, I, sadeleştiren İsmet Parmaksızoğlu, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1974, s. 122; İdris-i Bitlisî, *Heşt Behişt*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, no. 3209, s. 170. Müneccimbaşı, *Camiü'd-düvel (1299-1481)*, yay. Ahmet Ağrakça, İnsan yayınları, İstanbul, 1995, s. 116-117, Andronikos isyanından bahseden araştırmacılar Türk kaynaklarını kullanırken genellikle bu çelişkileri görmezden geliyorlar. Bkz. J. Hammer-Purgstall, *Osmanlı Devleti Tarihi* I, s. 172; J.W. Zinkeisen, *Geschichte des osmanischen Reiches* I, Hamburg, 1840, s. 237; N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1300-1451)* I, çev. N. Epeçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 235; H.A. Gibbons, *The Foundation of The Ottoman Empire. A History of the Osmanlis up to the Death of Bayezid I, 1300-1403*, Routledge, London-New York, 1968, s. 149-150. Ayrıca bkz. P. Charanis, "Strife among Palaeologi and Ottoman Turks 1370-1402" *Byzantion*, 16 (1942-1943) s. 293 vd.; G. Dennis, "The Reign of Manuel II Palaeologus in Thessalonica, 1382-1387" *Orientalia. Christiana Analecta*, 159 (1960) s. 33-34; F. Dölger, *Aufstand, Zum Aufstand des Andronikos IV. gegen seiner Vater Johannes V. im Mai 1373* *Revue des études byzantines* 19 (1961), s. 328-332; G. Ostrogorsky, *Geschichte des Byzantinischen Staates*, Munich, 1965, s. 447; Daha eski bibliyografya için ayrıca bkz. J.W.Barker, *Manuel II Palaeologus (1391-1425). A Study in Late Byzantine Statesmanship*, New Brunswick, 1969, s. 20-23; İ.H.Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, TTK, Ankara, 2003, s. 142, not. 1; P. Katsoni, *Eptaeteia*, s. 122-150; H. İnalçık "I. Murad" *Diyanet İslam Ansiklopedisi* 31 (2006), s. 159.

isyasının cereyan ettiği Trakya'ya geçirmesini talep etti.⁷ Andronikos, tek başına ya da şehzade Savcı ile birlikte gösterdiği kısa süreli bir direnişten sonra yakalandı ve hapsedildikten hemen sonra gözlerine mil çekilmek suretiyle kör edilerek cezalandırıldı. Osmanlı şehzadesinin ölümüne neden olan bu işkenceye IV. Andronikos'un henüz üç yaşındaki oğlu (gelecekte VII.) Ioannes de maruz bırakıldı. Buna rağmen, baba oğul bu acı veren işkenceden sağ salim kurtuldular.⁸

Kaynaklar, yukarıdaki olaylardan bahsederken özellikle isyanın nedenleri, babalarla oğulların çatışmasının tarihi ve sultan I. Murad'ın isyanın bastırılması için düzenlenen operasyona katılmasının nedenleri konusunda bazı farklılıklar gösteriyorlar. Özellikle isyanın patlak verdiği yer konusunda farklı iddialar öne sürerek Doğu Trakya'da⁹ farklı yer isimleri veriyorlar. İsyanın bastırılmasından sonra Andronikos'un küçük oğlu Ioannes ve Bulgar eşi Maria Kyratza ile birlikte tam olarak nereye hapsedildiği¹⁰ de kaynaklar arasında başka bir çeşitliliğe neden oluyor. Kaynaklar, Osmanlı şehzadesi Savcı'nın adı konusunda bile anlaşamıyor ve onu çok farklı isimlerle anıyorlar.

Baba-oğul Palaiologoslar arasındaki çarpışmadan söz eden kaynakların bu olayla ilgili anlatıları ve yorumları şimdiye kadar birçok tarihçiyi meşgul etmekle birlikte çoğu kez bu olaya kısaca değinmekle yetindiklerinden kaynaklarda olayın gelişimiyle ilgili önemli farklılıklar derinlemesine incelenmedi. Böylece, bu ilginç olay, geniş tarihsel süreçleri inceleyen genel tarih kitaplarında küçük bir detay olarak ele alınmaktan öteye gidemedi.

Andronikos'un 1373'teki isyanını inceleyen araştırmacıların arasında Fransız Bizantinist R.-J. Loenertz'in farklı görüşleri istisnai bir yer arz eder. Loenertz, kaynakların olayların anlatımı bakımından birbirinden farklılık

⁷ *Anonim Grekçe Kısa kronik 9*, paragraf 24, s. 95: «φυγάδι καὶ αὐτῷ ὄντι τοῦ ἰδίου πατρὸς πρὸ μηνῶν <.> καὶ ἡμερῶν ἰ'». *Anonim Grekçe Kısa Kronik 47, Vrachea Chronica I*, ed. Sp. Lampros-K. Amantos, s. 81.35-39; P. Schreiner, *Die byzantinischen Kleinkroniken, Kommentar*, II, Wien, 1977, s. 305. Laon. Chalkokondyles, I, s. 36.20- 37. *Chronikon Maius*, 192. Modern tarih yazımında Laon. Chalkokondyles ve *Chronikon Maius*'un bilgilerine dayanılarak Andronikos ile Savcı ortaklaşa komplo düzenledikleri sırada, V. Ioannes'in başkentinden uzakta Anadolu'da bulunduğu kabul ediliyor. Bkz. G. Dennis, "Reign" s. 33-34; J.W. Barker, *Manuel II*, s. 20-23. N. Vatin, *Ascension*, s. 41; P. Katsoni, *Eptaeteia*, s. 120, not. 254.

⁸ Bu olaylar Andronikos'un isyanına değinen pek çok kaynak tarafından tekrarlanıyor. Bu kaynakların anlatıları arasında küçük farklılıklar görülüyor. İlgili kaynakların değerlendirilmesi için bkz. Katsoni, *Eptaeteia*, s. 160-161.

⁹ *Tarihsel Not 612*, not. 45; *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*, paragraf. 26, s. 25; Laon. Chalkokondyles, I, s. 39.7.

¹⁰ *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*'a göre: «τῷ αὐτῷ μηνὶ κε' πρόβλησεν βασιλεύαν τὸν Μανουήλ ἐν τῷ παλατίῳ τῶν Ἀετῶν.» Bkz. *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*, par. 29, s. 96.

gösteren ve içerik bakımından zengin olmayan anlatılarının pek etkisinde kalmamış görünüyor. Tarihçi, Bizans, Batı ve Slav kaynaklarının bilgilerini paralel bir analize tabi tutarak Andronikos'un 1373'te babasına karşı darbe organize ettiği görüşüne şüpheyle yaklaşıyor. Bu konuda yepyeni bir yorum getiren Loenertz, Bizans veliaht prensinin babasının erken haber aldığı bir komplo hazırlığındayken bertaraf edildiğini savunuyor.¹¹ Ayrıca, bir Osmanlı şehzadesinin komploya karışması konusunda Bizans ve Osmanlı kaynaklarının tarihlendirme konusundaki farklılıkları problemi Savcı'nın ilki 1373'te ikincisi 1385'te olmak üzere iki kez ayaklanmış olabileceği varsayımını öne sürerek çözmeye çalışıyor.¹² Savcı'nın her iki isyanının da Trakya'da değil Anadolu'da olduğunu savunan Loenertz'e göre, şehzadenin iki sözde-isyanı Andronikos'un isyanıyla ilişkilendirilmiştir. Bunun nedeni kısaca şudur: isyan sırasındaki olaylardan geniş ölçüde bahseden Bizans kaynakları (özellikle Laon. Chalcocondyles, 15. yüzyıla ait bir *Anonim Grekçe Kısa Kronik* ve *Chronikon Maius*) Andronikos'un 1373'de meydana gelmiş olan isyanı ile Savcı'nın 1385'deki isyanını gerek kronolojik ve gerekse toponimi bakımından birbirine karıştırmışlardır.¹³

Loenertz'in vardığı sonuçlar belli noktalarda başka araştırmacılar tarafından da tartışıldı ve şüpheli görülerek genel olarak kabul görmedi.¹⁴

Andronikos'un isyanı konusunda en son çalışmayı yapan Polymnia Katsoni, 15. yüzyılın Bizans tarihçilerinin çok büyük benzerlikler gösterele-

¹¹ Bkz. R.-J. Loenertz, "Insurrection" s. 342.

¹² Bkz. R.-J. Loenertz, "Insurrection" s. 340-341, 342; Loenertz, Türk kaynaklarının anlatıları için Hammer'den yararlanmıştı. J. Hammer-Purgstall, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 172, not. 49.

¹³ R.-J. Loenertz, 15. yüzyılda yazılmış Bizans tarihlerinin (Laon. Chalkokondyles'in *Historiası* ile *Chronikon Maius*'un) Andronikos ile V. Ioannes'in birbirine yakın zamanlarda üç kez (1373, 1376, 1385) çarpışması dolayısıyla 1385 yılındaki Savcı isyanının olaylarıyla 1373 yılındaki Andronikos'un isyanını birbirine karıştırmış olma olasılığı olduğu fikrini öne sürüyor. bkz. R.-J. Loenertz, "Insurrection" s. 342, 344-345. 1373 yılının olaylarının 1376, 1379 ve 1383-1385 yıllarının olaylarıyla karıştırılma olasılığı için ayrıca bkz. P. Schreiner, *Die Byzantinische Kleinchroniken*, II, Wien 1977, s. 344-345. Olayla ilgili bir diğer kaynak yine 15. yüzyılda kaleme alınmış olan *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*'dur. Bkz. *Kronik 47*, paragraf 50, ed. Sp. Lampros, s. 81. Bkz. *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*, paragraf 24-32, s. 95-96. Kroniğin yeni yorumu için bkz. P. Schreiner, *Byz. Kleinchroniken* II, s. 310.

¹⁴ Bkz. Laon. Halkokondyles, I, s. 40.17 ve 46.2; P. Charanis, *Strife*, s. 295 ve not. 29; 2; J. Hammer-Purgstall, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 172, not. 49); R.-J. Loenertz, "Insurrection" s. 338; P. Katsoni, *Eptaeteia*, s. 130-131, no. 275, 276 ve 147-148; F. Dölger, "Aufstand" 332. J.W. Barker, *Manuel II*, s. 22, not. 51; P. Schreiner, *Byz. Kleinchroniken* II, s. 305, not. 29; R.-J. Loenertz, "Insurrection" s. 344; P. Katsoni, *Eptaeteia*, s. 47, 120, not. 312 ve not. 253. P. Schreiner, *Byz. Kleinchroniken* II, s. 306, not. 33. G. Ostrogorsky, *Geschichte*, s. 447; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 259-260; R. Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi. Osmanlı Devletinin doğuşundan XVIII. Yüzyılın sonuna*, I, çev. S. Tanilli, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 48; H.A. Gibbons, *Foundation*, s. 149.

de birbiriyle ilgisiz bu iki isyanı birleştirdikleri görüşünü ortaya attı. İddialarını Loenertz'in çalışmasının sonuçlarına ve yakın zamanda keşfedilen 15. yüzyıla ait Anonim Grekçe bir kısa kroniğin verilerine dayandıran tarihçiye göre, bu karışıklığın nedeni kronolojik açıdan sorunlu olan 15. yüzyıl Bizans tarihçilerinin bilgilerini erken Osmanlı kroniklerinden almış olmalarıdır.¹⁵

Bu çalışmanın amacı, Palaiologos hanedanının iki üyesi arasındaki çatışmadan bahseden kaynakların tanıklıklarını yeniden incelemektir. Ayrıca bu konuda yapılan çalışmaların sonuçlarını biraraya getirerek Andronikos'un 1373 yılında Osmanlı şehzadesi Savcı ile isyanını yeniden kurgulamak ve Bizans-Osmanlı ilişkilerine etkilerini tartışmaktır.

V. Ioannes Palaiologos ile oğlu IV. Andronikos 1373'de, 1376'da ve 1385'de olmak üzere üç kez karşı karşıya geldiler ve üçü de Andronikos'un yenilgisiyle sonuçlandı. Âsî prens, son karşılaşmada aldığı bir savaş yarası sonucu hayatını kaybetti. 1373'de gerçekleşen ilk çatışma yeniden incelenirken öncelikle olaya tarihsel olarak en yakın olan 14. yüzyıl kaynaklarından başlanacaktır. Daha sonra sırayla Osmanlı kaynakları, 15. ve 16. yüzyıl Bizans kaynaklarının tanıklıkları ele alınacaktır. İsyanın çağdaşı olan 14. yüzyıl kaynakları pek ayrıntılı bilgiler vermediklerinden bunların bilgileri 14. ve 15. yüzyıl kaynaklarının daha ayrıntılı anlatılarıyla karşılaştırılacaktır.

1) 14. yüzyıl Bizans Kaynakları:

1373 olaylarına tarihsel olarak en yakın olan kaynak 14. yüzyıla ait *Tarihsel Not*'tur. Bunun tanıklığına göre Andronikos, Konstantinopolis'in Karadeniz kıyısındaki müstahkem bir kalenin bulunduğu (kalıntılarına 19. yüzyılda da rastlanabilen) Derkos'a¹⁶ gitmek üzere başkentten ayrıldı.¹⁷

¹⁵ Osmanlı kaynaklarının tarihlendirme konusundaki problemleri için bkz. Fr. Babinger, "Byzantinisch-osmanische Grenzstudien" *Byzantinische Zeitschrift* 30 (1929-1930), s. 413-415; G. Bogiatzis, "Μειονεκτήματα των οθωμανικών πηγών που αφορούν στη γνώση της πρώιμης οθωμανικής κυριαρχίας στη Θράκη" *Thrakika Chronika* 45 (1991), s. 30 vd; P. Katsoni, *Eptaeteia*, s. 120-121.

¹⁶ Δέρκος (Derkos) burcu, aynı adlı gölün (Terkos) güneydoğu ucundaydı. Karadeniz'e 2 km. ve Konstantinopolis'e 32 km. uzaklıktaydı ve başkentten kara surlarının doğu kanadı burada sona eriyordu. Bu bölge, Andronikos tarafından kaçıyı kolaylaştıran elverişli bir konumda olduğundan tercih edildi. Bölgenin topografyası için bkz. Ath. Gaitanou-Geanniou, "Από την Ανατολικήν Θράκην: η επαρχία Δέρκων" *Thrakika* 13 (1913), s. 161-209; C. Asdracha, «La Thrace orientale et la Mer Noire: Géographie ecclesiastique et prosopographie (VIIIe-IXe siècles)», *Géographie historique du monde Méditerranéen Byzantina Sorbonensia*, 7 (1988), s. 241-242; Th. Papazotos, "Ανίχνευση τοπογραφική" *Byzantinische Forschungen* 14 (1989), s. 551.

¹⁷ *Tarihsel Not* 612, no. 45: «εις τὰς ἡ τοῦ μαῖου μηνὸς, ἰνδικτιῶνος ια΄, ἐξέβη ὁ βασιλεὺς ὁ κύρ Ἀνδρόνικος καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν Δέρκον. καὶ εἰς ια΄ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐπέρασεν ὁ

V. Ioannes, I. Murad'ın başında olduğu Osmanlı ordusunu 11 Mayıs'ta Bizans gemileriyle Trakya'ya geçirdi¹⁸ ve asi Andronikos'u Aetos kulesine hapsedti. Bundan Andronikos'un isyanının Osmanlı birliklerinin yardımıyla etkisiz hale getirildiği sonucu çıkmaktadır. *Tarihsel Not*, Andronikos'un Konstantinopolis'ten kaçıışı, babasına Derkos kalesinde direnmesi, yenilerek yakalanması ve Aetos kulesine hapsedilmesini sadece birkaç gün içinde olmuş gibi göstermektedir.

Tarihsel Not'un Osmanlı birliklerinin Avrupa yakasına geçirilmesiyle ilgili ilginç anlatısı, pek tabii yeni bir bilgi sunmuyor. Osmanlı birliklerinin Palaiologos hanedanı tarafından geçmişte hanedan içi çatışmalarda pek çok kez kullanıldığı biliniyor.¹⁹ Ancak 1373 olayları sırasında Bizans'ın önceki otuz yıllık geçmişindekilerle kıyaslanamayacak bir boyuta ulaştı. Bu dönemde Osmanlı güçlerinin Bizans imparatorluğunu ele geçirme emelleri artık Bizanslıların da malumudur. Böylesi bir ortamda V. Ioannes'in 1373 Mayıs'ında bir siyasi krizle karşı karşıya kaldığı açıktır. *Tarihsel Not*'un ifadesi, araştırmacıyı isyanın çabucak bertaraf edildiğini düşündürdüğünden, Andronikos, kayda değer kuvvete sahip değilmiş gibi görünüyor. Ayrıca, İmparatorun Andronikos'un kovulmasına Bizans'daki kamuoyunun ya da Konstantinopolis dışındaki güçlü bağlantılarının göstereceği tepkiden korktuğunu düşündürüyor. Diğer yandan, I. Murad'ın 1373'de Trakya'ya geçişi Bizans imparatoru V. Ioannes açısından ilâhî bir müdahale olarak kabul edilmiş olmalıdır. Murad'ın 1373'de Doğu Trakya'nın güneydoğu ve

πατήρ αὐτοῦ τὸν Τοῦρκον εἰς τὴν Πόλιν, καὶ ἐφύλλατταν αὐτὸν εἰς τὸν Αἰτόν.» Mayıs'ın 8'inde (ἡ ?) 11. indiksiyonda basileus k̄yr Andronikos (başkentten) çıktı ve Derkos'a gitti. Ve bu ayın 11. indiksiyonunda babası (V. Ioannes) Türk (I. Murad)'ü (Konstantino)Polis'e geçirdi ve onu Aetos (kulesinde) sakladı. Bologna Kraliyet Üniversitesi kütüphanesinde korunan teolojik bir el yazmasının arka yüzünde bulunan (tarihî değeri olan) bu kısa not (*Tarihsel Not*)u keşfeden, yayımlayan ve yorumlayan tarihçi F. Dölger'dir. Bkz. *Tarihsel not*, 612, no. 45; F. Dölger, "Aufstand", s. 328-332. Tarihî kaynak değeri taşıyan bu kısa not daha sonra P. Schreiner tarafından birçok düzeltmeyle birlikte yeniden yayınlandı. Bkz. *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*, paragraf, 24, s. 304; Kroniğin yorumu hk.da P. Schreiner, *Byz. Kleinchroniken*, II, s. 305, not. 31.

¹⁸ Osmanlı ordularının Avrupa yakasına geçirildiği başka kaynaklarca da aktarılıyor. Bkz. *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*, par. 24, s. 95; Laon. Chalkokondyles, I, s. 39.3-5. Kudüs'ün St. Jean şövalyelerinden Geoffroy de Villehardouin'un Kroniği, I. Murad'ın Avrupa'ya iki kez geçtiğinden söz eder. Bu kaynağa göre on iki bin askerle gerçekleşen birincisi 1373'te, altmış bin askerle olan ikincisi ise 1376'da ve Ceneviz gemileri sayesinde mümkün olur. Bkz. I. Beldicianu-Steinherr, "Conquête" s. 456 ve not. 103.

¹⁹ Daha önceden VI. Ioannes Kantakuzenos'un Aydınogulları beyi Umur ile ve Orhan Gazi ile ittifak ettiğini biliyoruz. Bu ittifak, Kantakuzenos'un kızı Theodora'yı Orhan Bey'e eş olarak vermesiyle güçlendirilmiş, Kankatuzenos ve Osmanlı hanedanları akrabalık ilişkileri kurmuşlardır. Bu sayede, VI. Ioannes, Bizans tahtının asıl sahibi olan V. Ioannes Palaiologos aleyhine verdiği savaşta Osmanlı birliklerinin desteğini kazanmıştır.

kuzey bölgelerinde giriştiği (Osmanlı kaynaklarının bahsettiği) bir dizi fetih de bu olaydan sonra olmuş olmalıdır.²⁰ Bu fetihler, sadece Bizans başkentindeki Anastasios surunun²¹ çevrelediği civar bölgeyle Marmara kıyısındaki sahil kentlerinin olduğu alanı Bizans egemenliğinde bırakıyordu.²²

Tarihsel Not, 1373 çatışması hakkında başka bilgilere de yer veriyor. Ancak büyük bir şanssızlık eseri meselenin en önemli kısmına yani Ioannes ile Andronikos arasındaki çatışmanın nedenine değinmiyor.

2) Latin Kaynakları:

Bizans kaynaklarındaki bu boşluk bir Venedik kaynağı tarafından dolduruluyor. Bu kaynak, 14. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış ve Venedik kançılıryasında üst düzey sekreterlik yapmış olan Raphayni Caresini'nin kaleme aldığı ve 1343 ilâ 1388 yılları arasındaki olaylara değinen kroniğidir. Caresini Kroniği, Venedik tarihini anlatmak amacıyla yazılmıştır.²³ Ne var ki,

²⁰ Aşıkpaşazade, *Osmanoğullarının Tarihi*, Kemal Yavuz-M.A.Yekta Saraç, Gökkuşbe, İstanbul, 2007, s. 121-123; Neşri, *Kitab-ı Cihânnümâ*, I, yay. Faik Reşit Unat Mehmed Altay Köymen, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987, s. 196-203; Hoca Sadeddin, *Tâcü't-tevârih*, I, s. 140-145; Müneccimbaşı, *Camiü'd-düvel*, s. 111-113.

²¹ Anastasios Suru (Αναστάσιο Τείχος) ya da Uzun Duvar (τα Μακρά Τείχη της Θράκης) Konstantinopolis'den 64 km. batısında yer alan 5. yüzyıl sonlarında taş ve tuğladan inşa edilmiş eski sur yapısıdır. Doğu Trakya'daki Karadeniz kıyılarından Silivri'ye kadar uzanan bu sur başlangıçta 56 km. uzunluğundaydı. Konstantinopolis'in savunma sisteminin bir parçası olan surun 7. yüzyıla kadar kullanıldığı düşünülmektedir. Bu surla ilgili olarak bkz. C. Schuchhardt, "Die Anastasius-Mauer bei Constantinopel und die Dobrudcha-Wälle" *Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts*, XVI (1901), s. 107-127; J.G. Crow, *The Long Walls of Thrace*, in C. Mango and G. Dagron, *Constantinople and Its Hinterland*, Aldershot, 1995; J.Crow-A.Ricci, "Investigating the hinterland of Constantinople: interim report on the Anastasian Long Wall" *Journal of Roman Archaeology* 10 (1997), s. 253-288.

²² Bu dönemdeki Osmanlı fetihleri için bkz. F. Babinger, "Beiträge zur Frühgeschichte der Türkenherrschaft in Rumelien (14.-15. Jahrhundert)" *Südosteuropäische Arbeiten* 34 (1944), s. 54-58, özellikle s. 55. Fr. Babinger I. Murad'ın açığözlülükten ya da Bizanslılarla bir anlaşmanın koşullarına uyarak Anastasios surunu geçmeye çalışmadığını gözlemler. Bkz. Fr. Babinger, "Beiträge", s. 55. I. Murad'ın 1373/74 döneminde Doğu Trakya'daki fetihlerinden bahseden Türk kaynaklarına yapılan referansların analitik sunumu için ayrıca bkz. G. Bogiatzis, *Η πρώτη οθωμανοκρατία στην Θράκη, άμεσες δημογραφικές συνέπειες*, Atina, 1998, s. 127-132.

²³ Caresini'nin kroniği Andrea Dandolo'nun kroniğinin devamı niteliğindedir. F. Thiriet ve J. Chrysostomides, Caroldo'nun Caresini'nin kroniğini bildiğine ve kaynak olarak kullandığına dikkat çekerler. F. Thiriet, "Les chroniques vénitienes de la Marcienne et leur importance pour l'histoire de la Romanie Gréco-vénitienne" *Mélanges d'archéologie et d'histoire*, vol. 66, no. 66 (1954), s. 242 vd.; J. Chrysostomides, "Studies", s. 143, 146. Caresini'nin güvenilirliği konusundaki değerlendirme için bkz. Katsoni, *Eptaeteia*, s. 124, 134, 135 ve not. 262.

Venedik ile Cenova arasında 1376'da başlayan ve Tenedos (Bozcaada)'un kime ait olacağı meselesi yüzünden patlak veren büyük çarpışmanın anlatımı 1373 olayları ve Andronikos ile ilgili bilgilerden daha ayrıntılıdır. Cenevizliler, bu çatışmada adayı Venedik egemenliğinden kurtarmak için Andronikos'u kullanmışlardır.²⁴ Caresini, Andronikos'un 1376 olaylarına dahlini anlatmak için önceki döneme; Ioannes ile Andronikos'un ilk çatışmasına dönerek şöyle yazar: «Efendi Andronikos, Helenlerin imparatoru Kaloyanni'nin en büyük oğlu ile Türk Murat Bey'in oğlu Zalabi Sancı Bey, saygısızlıkla ve ahlaksızca bir işbirliğiyle babalarına karşı entrika çevirdiler. Ancak babalarının merhametine teslim edildiklerinde, Murat, kendi oğlunun gözlerini oydu, ancak Helen (imparator) oğlu ve torununu kısmen kör etti, ve onları ömür boyu hapse mahkum etti.»²⁵

Caresini'nin ifadesi, mesele hakkında iki yeni bilgi ortaya koyuyor: Birincisi, Andronikos'un ve küçük oğlunun kısmi olarak kör edilmeleri. İkincisi, Andronikos'un 1373'de I. Murad'ın Sancı (burada kastedilen kişi Savcı olmalıdır) isimli bir oğluya işbirliği yaparak entrika çevirmesi. Caresini'nin anlatısına göre; «entrika, Andronikos'un babası ve tabii Murad tarafından haber alındı ve iki prens cezalandırılmak üzere babalarının merhametine teslim edildi. Ancak, tarihçi bunun nasıl olduğunu anlatmıyor. Andronikos'u Osmanlı şehzadesi Savcı ile işbirliği yaptığı için suçlayan ilk kaynak Caresini'nin Kroniğidir. Caresini, iktidar hırsıyla yanıp tutuşan ve iktidarı babasının elinden ne pahasına olursa olsun almak için Cenevizlilerden destek alan entrikacı Andronikos motifıyla V. Ioannes'in tarafını tutan tipik bir Venedikli tarihçidir.

1373 olaylarıyla ilgili farklı bir rivayet de Andronikos'un tarafını tutan Cenevizli tarihçilerden geliyor. Cenevizlilerin rivayetine göre, V. Ioannes, veliahtlıktan uzaklaştırdığı ve yerine ikinci oğlu Manuel'i getirdiği büyük oğlu Andronikos'a haksızlık etti. Bu rivayet, üslup olarak ardıllık konusundaki bu yeni düzenlemeye Andronikos'un Cenevizlilerle olan bariz dostluğunun neden olduğunu ima ediyor.²⁶

²⁴ Bu bilgi kuşkusuz Venedik kaynaklarından gelmektedir. Olayın tarihsel anlatımı için bkz. F. Thiriet, *Histoire de Venise*, Paris, 1952, s. 226 vd.; M. Balard, *Venise*, s. 87; D.M. Nicol, *Byzantium: its Ecclesiastical History and Relations with the Western World*, Variorum reprints, London, 1972, s. 312.

²⁵ Caresini, *Chronaca*, s. 32. Kronikte Zalabi kelimesiyle kastedilen Çelebi'dir. İtalyan kaynaklarında bu ünvan, Bayezid'in tüm oğulları tarafından kullanılmış olsa da daha çok Çelebi Mehmed ve Süleyman Çelebi'ye atfedilmektedir. Bkz. A. D. Alderson, *The Structure of the Ottoman Dynasty*, Oxford, 1956, s. 113. E.A. Zachariadou, "Süleyman Çelebi in Rumili and the Ottoman Chronicles" *Der Islam*, 69/2 (1983), s. 268-296.

²⁶ Georgii et Iohannis Stellae, *Annales Genuenses*, ed. Giovanna Petti Balbi, *Rerum Italicorum Scriptorum*, n.s. vol. 17-2, Bologna, 1975, s. 169.

Bununla birlikte, Venediklilerin Andronikos'a yönelttikleri sadakatsizlik ve iktidar hırsı suçlamaları, Cenevizlilerin V. Ioannes'in taraflı ve haksız davrandığı yönündeki rivayetinden daha doğru görünüyor. Nitekim Andronikos, bu emellerini 1373 yılına kadar açığa vurmamış olsa da taht konusunda gerçekten muhteris bir kişiliğe sahipti. Ayrıca, 1370/71'den itibaren Tenedos adasının Venediklilere satışı girişimlerini boşa çıkarmaya çalışan Cenevizlilerle bağlantı halindeydi. V. Ioannes'in Venedik seyahatinden (1369/71) dönüşünü izleyen olayların akışından²⁷ ve Venedikli tarihçi Caroldo'nun Andronikos'un isyanına Cenevizlilerin ve sultan Murad'ın bir oğlunun katıldığı²⁸ yönündeki anlatısından anlaşılabilir budur.

Bu rivayet, hem Venediklilerin ve hem de V. Ioannes'in Andronikos'a duydukları öfkeyi açıklıyor. Bu öfke, tüm Venedik tarihlerine yansımıştır. Caresini, eserinin devamında Andronikos'un Cenevizlilerle ilişkisinden dem vursa da, bunu 1373 olaylarıyla ilişkilendirmeyip Andronikos'un ve Savcı'nın babalarına karşı darbe girişiminde bulunmalarını baba-oğul Palaiologosların çatışmasının nedeni olarak gösteriyor.

Caresini'den daha geç bir tarihte eser verse de yine de olayların çağdaşı olan başka bir Venedikli tarihçi, Chinazzo, eserinde Andronikos ile Osmanlı şehzadesinin gizli işbirliği rivayetinden hiç söz etmiyor. Chinazzo'ya göre, Andronikos, civar bölgelerden dostlarının ve destekçilerinin yardımıyla

²⁷ L.T. Belgrano, "Documenti riguardanti la colonia di Pera", *Atti della Società ligure di Storia patria*, XIII (1888) 131, no. XXIV; M. Balard, *La Romanie Genoise (XIIe-debut du Xve siecle)*, I-II (= *Atti della Società ligure di Storia patria* v. XVIII) Rome, 1978, 87, not. 285; P. Katsoni, *Eptaeteia*, s. 126, not. 266.

²⁸ Caroldo'nun ortak isyanla ilgili iki rivayeti hafifçe değiştirilmiş olarak sunması dikkate değer. Bunlardan birincisine göre, Andronikos babasının isteklerine karşı geldi, Ceneviz taraftaydı ve Murad'ın oğlu Çelebi ile entrika çevirdi. Sadakatsizliği yüzünden kör edilerek cezalandırıldı. Bkz. Caroldo Kroniği, *Cod. Marc. It. VII 2448*, coll. 10514, f. 241 v (= J. Chrysostomides, "Studies" s. 148, 168, paragraf 6). İkinci rivayet, özellikle Tenedos savaşı için 15. yüzyılın Venedikli tarihçilerinden Andrea de Redusiis'in bilgilerine başvurarak tatmin edici bir eser yaratmak isteyen bir kompilatörün müdahalesine maruz kalmıştır. bkz. J. Chrysostomides, "Studies", s. 147. Kompilatörün eklediği bilgilere dayanan rivayete göre ise Andronikos'un suçu daha büyüktü. Andronikos, babasına karşı bir darbe hazırladı. Birçok arhontun, Cenevizlilerin ve anlaşma yaptığı Murad'ın oğlunun yardımına başvurdu. V. Ioannes, bu komplodan haberdar oldu, oğlunu tutuklattı, gözlerini oydu (aynen Murad'ın Çelebi'ye yaptığı gibi) ve onu Pera'ya bir manastıra gönderdi. Bkz. Caroldo, *cod. Marc. It. VII 128A*, coll. 8639. Bu konudaki yorumları ve Caroldo'nun subjektifliği, bilgilerinin dayandığı kaynaklar ve eserinin günümüze ulaşan kopyalarının orijinalliği için bkz. J. Chrysostomides, "Studies", s. 123, 124, 129-130, 142-143, 144, 146, 147.

babasının iktidarını ele geçirmeyi planladı.²⁹ Chinazzo, bu saptamasına rağmen Andronikos'a civar bölgeden yardım eden bu dostlarının kimler olduğunu açık olarak belirtmiyor. Bu noktada akla gelen soru şudur: Bu dostlar ve destekçiler o dönemde Trakya'da merkezdeki Osmanlı otoritesinden bağımsız faaliyette bulunan Türk gazileri miydi?

3) Osmanlı kaynakları:

1376 yılında Osmanlı fetihlerinin ilk döneminde Doğu Trakya'daki durum hakkında Türk kaynaklarının verilerine bakıldığında en eski Osmanlı kroniklerinin hiçbirinde 1373'de bir Osmanlı şehzadesinin Avrupa topraklarında isyan ettiğinden, kör edildiğinden ve ölümünden söz edilmediği görülüyor. Bunun nedeni gayet basittir. İlk Osmanlı kroniklerinin Osmanlı gücünü desteklemek için tatsız olaylar konusunda suskun kalarak Osmanlı tarihinin idealize edilmiş bir görüntüsünü sunmak istediklerini unutmamak gerekir. Ancak, bu eserlerde Andronikos'un dahlinden bahsedilmemesi böyle bir ihtimali yok saymak için yeterli değildir. Osmanlı tarihini ilgilendiren bu tip olayların bu eserlerde (pek çok örnek olayda gözlemlendiği üzere) sessizce geçildiğini biliyoruz. Örneğin, Bizanslı tarihçiler Gregoras ve Kantakuzenos'un Orhan Bey'in şehzadesi Halil Çelebi'nin denizde dolaşırken Cenevizli korsanlar tarafından esir alınması ve ancak imparator V. Ioannes'in arabuluculuğu sayesinde ve yüklü bir haraç ödenmek suretiyle kurtarılması olayı hakkında Osmanlı kroniklerinde hiçbir bilgiye rastlanmaması gibi.³⁰

²⁹ Daniele di Chinazzo, *Chronica de la guerra da Veniciani a Zenovesi*, yay. V. Lazzarini, Deputazione di Storia Patria per le Venezie, Monumenti Storici, Nuova serie XI, Venice 1958, 17. Tüm Venedik kaynakları olayların gelişimini aynı şekilde aktarıyor. Andronikos'un kör edilmesi, Pera'da bir manastıra çekilmesi ve orada iyileşmesi gibi. Olaylar Andrea de Redusiis tarafından da tekrar ediliyor. Bkz. Andrea de Redusiis, 756C. Bu rivayetlerin Caroldo'nun tarihine taşınmasıyla ilgili olarak ayrıca bkz. J. Chrysostomides, "Studies", s. 134-135. Chinazzo'nun yaşadığı 14. yüzyıl sonu ve 15. yüzyıl başları (ölümü 1426) için bkz. V. Lazzarini, *Deputazione di Storia Patria per le Venezie: Monumenti Storici*, Nuova serie, XI, Venice, 1958 : P. Katsoni, *Eptaeteia*, s. 127-128.

³⁰ N. Gregoras, *Romaeke Historia*, II, ed. L. Shopen, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Bonnae, 1830, s. 52, 558, 560 vd., Orhan Bey (1326-1361)'in henüz 11 yaşındaki Halil'in denizde Foçalı Cenevizlilerin eline esir düştüğünü ve tek başına kurtaramayınca Bizans imparatoru V. Ioannes'in yardımına başvurmak zorunda kaldığını yazar. Bizanslı tarihçiye göre, bu durumdan azami derecede yararlanmak isteyen Bizans imparatoru Orhan Bey ile Bizans lehinde bir anlaşma yapmayı başardı. Buna göre; Osmanlı hükümdarı Bizans topraklarına karşı her türlü saldırıyı durdurma sözü veriyor barışı taahhüt ediyor, Foçalı Cenevizlilere gönderilecek Bizans gemilerinin masraflarını üstleniyor, eski Bizans borçlarını affediyor ve Trakya'daki âsi Matthaïos Kantakuzenos'u desteklemeyi bırakıp ona karşı imparatoru destekleme sözü veriyordu; Gregoras'ın bu kaydı Kantakuzenos'un kroniğindeki bilgilerle de doğrulanıyor. Bkz. Ioannis

Bu eserler, darü'l-harbde savaşan sultanların ve gazilerin zaferlerini överler ve ayrıca gazilerle merkezî Osmanlı otoritesi arasında için için kaynamakta olan hoşnutsuzluk ve çelişkilerin üstünü örterler. Bu nedenlerle akıncı beylerinin Osmanlı hanedanı ile aralarındaki kin ve rekabet, bir Osmanlı şehzadesinin Bizans desteğiyle kurtarılabilmesi ve bir Osmanlı şehzadesinin Bizanslı emsaliyle işbirliği yaparak babasına isyan etmesi gibi olaylara bu eserlerde yer verilmesi pek mümkün değildi. Çünkü bu eserler aralarında derviş-savaşçıların da bulunduğu bir hedef kitle önünde yüksek sesle okunmak üzere kaleme alınıyordu ve herhalde dinleyici kitlesinin beğenisi ve olası tepkileri önem kazanıyordu.³¹

İdealize etme ve suskunluk eğilimine rağmen Osmanlı kaynaklarında bu dönemde Trakya'nın Türk birliklerince fethedilmiş topraklarında hüküm süren şartlar hakkındaki bazı bilgiler bulunabiliyor. Bu bilgiler, Osmanlı merkezî otoritesi ile Avrupa topraklarında yapılan gazaya komuta eden Türk

Cantacuzenus, *Historia*, III, ed. L. Schopen, III, *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, Bonnae, 1832, s. 320.24-324.1; Ayrıca bkz. J. Hammer-Purgstall, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 141, not. 68; J. Zinkeisen, *Geschichte*, s. 198-214; Gibbons, Orhan'ın Halil'in kaçırılmasından olayıyla ilgili olarak kayınbiraderi V. Ioannes'i suçladığını, Üsküdar'da bir Bizans-Osmanlı anlaşması olduğunu; buna uygun olarak Cenevizlilere ödenecek fide parasının yarısını Bizanslıların ödediğini kurtuluştan sonra şehzadenin imparatorun on yaşındaki kızıyla nişanlandığını yazıyor. Bkz. H.A. Gibbons, *Foundation*, s. 107-108; N. Jorga, Halil'in Foça hâkimi bir Rum tarafından kaçırıldığını öne sürüyor. Hikâyenin geri kalan kısmında diğer tarihçileri izliyor. N. Jorga, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 196-197; G. Ostrogorsky, *Geschichte*, s. 440-450. Ostrogorsky'nin Tarihi'nin Türkçe çevirisinde nedense Halil olayından bahsedilmiyor; H. İnalçık, güvenilir kabul ettiği Gregoras'ın kaydı üzerinde duruyor. Bkz. H. İnalçık, "Edirne'nin Fethi (1361)": *Edirne. Edirne'nin 600. Fethinin Yıldönümü Armağan Kitabı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993, s. 141. H. İnalçık, Orhan Bey'in büyük oğlu Süleyman'ın Rumeli'de başlattığı tam hız süren Osmanlı fetihlerinin Halil'in tutsaklığı yüzünden 1357-1359 arasında kesintiye uğradığını öne sürüyor. bkz. H. İnalçık, *Devlet-i Aliye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I. Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4. basım., İstanbul, 2009, s. 52-53, 56-57.

³¹ Osmanlı kaynaklarının tanıklıklarının değerlendirmesi için bkz. I. Beldicianu-Steinherr, "La conquête d'Andrinople par les Turcs: La penetration turque en Thrace et la valeur des chroniques ottomanes" *Travaux et mémoires I* (1965), s. 446, 458 vd.; E.A.Zachariadou, *Ιστορία και Θρύλοι των Παλαιών Σουλτάνων, 1300-1400*, Atina, 1991, s. 38 vd.; G. Bogiatzis, "Μετοεκτίματα", s. 29-32. C. Imber, en eski Osmanlı kaynaklarının mit ile gerçek arasında gidip geldiğini ve bilgilerini hiçbir eleştirel yaklaşımla yazmadıklarını iddia ediyor. Bkz. C. Imber, "The Legend of Osman Gazi, *The Ottoman Empire (1300-1389)*" ed. Elizabeth Zachariadou, Rethymnon, 1993, s. 67-75 Bununla birlikte, H. İnalçık ve V.L. Ménage, bu gibi görüşlere şiddetle karşı çıkarak bu eserlerin pek çok tarihi gelişmeyi doğru olarak aktaran başlıca kaynak grubu olarak kullanılmasını gerektiğini savunuyorlar. Bkz. H. İnalçık, "The Rise of Ottoman Historiography" *Historians of the Middle East* (1964), s. 152-167; V.L. Ménage, "The Beginnings of Ottoman Historiography" *Historians of the Middle East* (1964), s. 168-79.

beyleri arasındaki ilişkilerde gelişen karşıtlık ve rekabete dair önemli ipuçları veriyor. 1373'e kadar Trakya'nın yeni fethedilen topraklarında otoritesini kuramamış olan I. Murad da bu tür sorunlarla karşı karşıya kalmıştı. Bu otorite 1376/77'den önce yani Gelibolu (Kallipolis)'nin tam olarak Osmanlı kontrolüne geçmesine kadar kurulamadı. Esasen Osmanlı otoritesinin Avrupa'ya doğru genişlemesi 1366 ila 1376 yılları arasında zor görünüyordu. Büyük sayıdaki askeri birliklerin Trakya'ya geçirilmesi henüz bir deniz gücü olmayan Osmanlı sultanları için hâlâ büyük bir sorundu ve bu nedenle I. Murad uzun bir zaman Balkanlardan uzak kalmak zorunda kaldı.³²

Murad'ın Avrupa topraklarına gelişinden önceki dönemde Osmanlı otoritesinin buralardaki temsilcisi Rumeli beylerbeyi, Murad'ın en güvendiği kişi, hocası ve silah arkadaşı olan Lala Şahin idi.³³ Çünkü I. Murad'ın

³² Bu olaylar için bkz. I. Beldicianu-Steinherr, "Conquête", s. 446-452; Merkezi Osmanlı otoritesinin Türk beyleriyle ilişkileri için ayrıca bkz. E. Werner, *Die Geburt einer Grossmacht- Die Osmanen (1300-1481). Ein Beitrag zur Genesis des türkischen Feudalismus*, Weimar, 1985, s. 163 vd.; P. Sugar, *Νοτιοανατολική Ευρώπη κάτω από την Οθωμανική κυριαρχία 1354-1804*, Σμύλη, Atina, 1994, s. 79 vd.; G. Bogiatzis, *Οθωμανοκρατία*, s. 53 vd, özellikle s. 71-73. Osmanlı merkezi yönetimiyle uç beyleri arasındaki karşıtlıklar için bkz. H. İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600*, I, Eren yay. İstanbul, 2004, s. 49-50. Bu konuda ayrıca P. Katsoni, "Βυζαντινή υποτέλεια", Cydones'in bir mektubundaki ifadelere dayanarak Bizans'ın Osmanlı'ya vassallığının 1371'de değil ancak 1377'de gerçekleştiğini inandırıcı gerekçelerle ileri sürüyor. Bkz. P. Katsoni, "Ο χρόνος έναρξης της Βυζαντινής υποτέλειας στους Οθωμανούς Τούρκους" *Byzantina*, 14 (1994), s. 459-481.

³³ Bu bilgi için bkz. Anonim Osmanlı Tarihleri, s. 32; Yahşi Fakih, tarihlemesi kesin doğru olmasa da Edirne'nin fethini ve Rumeli beylerbeyliğini kurulmasını 1364'e yerleştiriyor. Bkz. E.A.Zachariadou, *Θρόνοι*, s. 196; Aşıkpaşazade, ve Ruhi Çelebi ise Edirne'nin fethini H. 761 (M. 1359-1360/61)'e tarihliyor. Bkz. Aşıkpaşazade, *Osmanoğullarının Tarihi*, s. 114. Ruhi Çelebi, *Târîh-i Rûhî*, haz. Y. Yücel-H. E. Cengiz, *Belgeler*, c. XIV, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992, s. 387; H. İnalçık, Aşıkpaşazade'nin kaydına dayanarak fethi 1361 yılına ve Rumeli beylerbeyliğinin kuruluşunu 1362'ye tarihliyor. Bkz. H. İnalçık, "Edirne'nin Fethi", s. 137-161; H. İnalçık, *The Ottoman Empire*, 10; Lala Şahin'in beylerbeyi olmasıyla ilgili kaynakların yorumu için bkz. I. Beldicianu-Steinherr, "Conquête" 166, not. 13, s. 146-452; I. Beldicianu-Steinherr ve E.A. Zachariadou, "The Conquest of Adrianople by the Turks" *Studi Veneziani* XII (1970), s. 211-17. Hoca Sadeddin, Edirne'nin fethini I. Murad'ın şehzadelerinin sünnet töreninin yapıldığı 1365 baharından hemen sonraya yerleştiriyor. Bkz. Hoca Sadeddin, *Tâcü't-tevârih*, *Tâcü't-tevârih*, I, 156-158. Sadeddin'in yazdıklarından şehzade Süleyman Paşa'nın ölümü, kısa süre sonra Orhan Gazi'nin kaybedilmesi ve Sultan Murad Gazi'nin de Anadolu yakasını korumak için düşmanlarıyla uğraşması yüzünden Rumeli yakasının bir yıldan fazla başsız ve serdarsız kaldığını, bu dönemde Rumeli'nin gerçek efendilerinin Hacı İlbey ve Evrenos Bey olduğu anlaşılıyor. Tarihçinin aktardığına göre: «Sultan Murad'ın delikanlılık yaşında oğlu bulunmadığından en kıymetli beylerden ve yüce saltanatın temel direklerinden olan Lala Şahin Bey, asker ve ordunun tertibi, savaş gereklerinin sağlanması için ... öteki beylerden üstün tutularak beylerbeylik göreviyle onun başa geçmesi yerinde görülmüştü.» Bkz. Hoca Sadeddin,

otoritesini temsil etmek üzere Trakya'ya gönderebileceği uygun yaşta erkek evladı yoktu.³⁴ Katsoni'nin görüşüne göre, Osmanlı kroniklerinin verdiği bu bilgi, Andronikos'un 1373'te Murad'ın bir oğluyla birlikte en azından Avrupa topraklarında işbirliği yaparak darbe girişiminde bulunabileceğine dair varsayımında bulunmamıza olanak vermiyor.³⁵ Bizim görüşümüze göre, şehzadenin yaşı isyan etmesine bir engel olamazdı. Osmanlı tarihinde I. Mehmed'in oğlu Küçük Mustafa gibi birçok şehzade isyanında olduğu gibi Savcı'nın da çevresinde onu cesaretlendiren, isyanı sevk ve idare eden devlet adamlarının olduğu düşünülebilir. Hem Osmanlı kaynakları ve hem de Chalcocondyles'in ifadeleri bu düşüncelyi destekliyor.

Lala Şahin'in Murad'ın temsilcisi olması konusuna dönersek; Paşa, Rumeli'de herhangi bir engelle karşılaşmaksızın yerel yöneticilik yapıyordu.

Tâcü't-tevârih, I, s. 112, 114, 116-117, 121. Murad'ı Rumeli'nin asıl fatihi kabul eden Neşri de Lala Şahin Paşa'yı Rumeli'ye sultan Murad'ın gönderdiğini yazıyor. Bkz. Neşri, *Cihânnüma*, I, s. 192-193. Ancak, bu iki tarihçi tarafından Murad'ın Rumeli'deki temsilcisi rolü verilen Lala Şahin Paşa'nın Rumeli'deki savaşçılar üzerinde mutlak bir otorite kurduğu pek söylenemez. Bu iddiayı destekleyen bilgiler için bkz. Neşri, *Cihânnüma*, I, s. 192-193. H. İnalçık, Murad'ın şehzadeliği zamanında babası Orhan Bey tarafından Lala Şahin ile Trakya'ya gönderildiğini ve hatta bizzat Edirne'nin fethine katıldığını iddia ediyor. Bkz. H. İnalçık, *Devlet-i Aliyye*, I, s. 55-57.

³⁴ Aşıkpaşazade, Kosova savaşı (1389) sırasında Murad'ın iki oğlunun yani Bayezid'in ve Yakub'un hayatta olduğunu bu ikisinin savaşa katıldığını yazıyor. Kroniker, Bayezid'in o sırada çoktan ölmüş olan Savcı ve İbrahim adında iki kardeşinin daha olduğunu da kaydediyor. Bkz. Aşıkpaşazade, *Osmanoğullarının Tarihi*, s. 124. Ayrıca bkz. Hoca Sadeddin, *Tâcü't-tevârih*, I, s. 112. Laon. Halkokondyles, Bayezid'in tahta çıkarken (1389) Bayezid'in kardeşi Yakub'u öldürüldüğünü yazarsa da bu şehzadenin Bayezid'den yaşça büyük olup olmadığı hakkında bir bilgi vermiyor. Bkz. Laon. Halkokondyles I, s. 531-11; Neşri, Yakub Çelebi'nin Bayezid'den yaşça küçük olduğunu açıkça kaydediyor. Bkz. Neşri, *Cihânnüma*, I, s. 258-259; A.D. Alderson, *Structure*, s. 49 vd.; P. Katsoni, *Eptaeteia*, s. 137, not. 290.

³⁵ Murad'ın oğullarının küçük yaşta oldukları 1371'den sonra (Çirmen savaşından sonra) düzenlenen sünnet töreninden anlaşılıyor. Aşıkpaşazade, sünnet düğününü Sırp Sındığı savaşından sonraya tarihliyor ve oğulların adını vermiyor. Bkz. Aşıkpaşazade, *Osmanoğullarının Tarihi*, s. 117; Yahşi Fakih, ed. E.A. Zachariadou, s. 198; *Anonim Osmanlı Tarihleri*, H. 784 (M. 1382-1383) yılında Edirne'nin fethinden sonra sultanın iki oğlunun (Yıldırım Bayezid ile Yakub Çelebi) Bursa'da sünnet ettirildiğini yazıyor. Bkz. *Anonim Osmanlı Tarihleri*, s. 26. Bu kaynaklara göre Çirmen savaşından sonra Bursa'da Murad'ın sadece iki oğlu Bayezid ve Yakub'un sünnet töreni yapıldı. Hoca Sadeddin'e göre ise Murad'ın üç oğlunun sünnet töreni de 1365'de Bursa'da yapıldı. Hoca Sadeddin, *Tâcü't-tevârih*, I, s. 131. Esasen Osmanlı kroniklerinin bilgileri birbiriyle çelişmiyor, çünkü Yahşi Fakih, Çirmen savaşını 1365 sonrasına tarihliyor. Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşanın aynı şekilde Rumeli'de yeni fethedilen bölgelere yerel idareci olarak gönderilmesini bu durumla karşılaştırabiliriz. bkz. A.D. Alderson, *Structure*, s. 17-19; G. Bogiatzis, *Θθωμανοκρατία*, s. 168. Ayrıca bkz. M.T. Gökbilgin, "Savcı" *İslam Ansiklopedisi*, X (1997), s. 251.

Osmanlı kroniklerine göre, Trakya'da faaliyet halindeki Osmanlı olmayan bağımsız Türk beylerinin muhalif eğilimleriyle de başarıyla başa çıkıyordu. Görünen odur ki Lala Şahin'in başlıca rakibi bu Türk beylerinden Hacı İl Bey idi. Hacı İl Bey'in ölüm tarihi kesin olarak belirlenemiyor, bununla birlikte 1372 ya da 1373 arasına tarihlenebilir. Osmanlı kaynaklarına göre, I. Murad'ın emriyle kör edildikten sonra bu işkence yüzünden öldü.³⁶ Osmanlı Türkleri tarafından fethedilen Trakya'da 1373'de hüküm süren şartları göz önünde tutarak daha geç tarihli gelişmelerin ışığı altında (yani I. Murad ile V. Ioannes'in işbirliği) Andronikos'un Savcı'nın dışında Murad'a muhalif olan Türk beyleriyle de bağlantı halinde olduğunu düşünebiliriz. Onun tersine babası V. Ioannes Osmanlı merkezî otoritesiyle ilişki halindeydi. Bu hipotez, Andronikos'un 1371 Çirmen savaşındaki tavrını da daha iyi açıklar. Balkanlar'daki Hıristiyan güçlere karşı verilen bu savaşın galipleri merkezden bağımsız hareket eden Hacı il Bey gibi Türk uç beyleriydi. Andronikos, ya babasıyla olası bir çarpışma için askeri kuvvetler almayı umduğu ya da birlikte V. Ioannes ve Murad'a karşı dönebilecek bir komplo hazırlayabileceği bu beylere karşı savaşmak istemediğinden bu savaşa katılmamış ve taraf olmamayı seçmişti. Venedikli Caresini'nin 1373'de Andronikos ile işbirliği içinde gösterdiği Savcı'ya gelince; bu şehzade hakkında bazı bilgiler edinebilmek üzere 15. ve 16. yüzyılda yazılmış daha ayrıntılı Osmanlı kaynaklarına başvurmalıyız.

Bu kaynaklar, 14. yüzyılın ikinci yarısındaki olayların çağdaşı olmasalar da bu durum onları tamamen değersiz kılmıyor. Osmanlı tarih yazıcılığı alanında çalışmaları olan F. Babinger, geç dönem Osmanlı kroniklerinin bilgilerinin bugün kayıp olan ancak 15. ve 16. yüzyıllara kadar mevcut olan çok daha eski Osmanlı kroniklerinden almış oldukları sonucuna varmıştı.³⁷ Günümüz tarihçileri bu kaynaklara dayanarak Savcı'nın I. Murad'ın tahta geçtiği ilk yıllarda doğduğunu iddia ederler. Yine de Savcı'nın Murad'ın ortanca oğlu olduğu (yani Yıldırım Bayezid'den büyük

³⁶ Hacı İl Bey'in Lala Şahin ile ilişkileri ve Çirmen savaşı (1371) sonrasında şehid edilerek öldürülmesi hakkındaki rivayet için bkz. I. Beldicianu-Steinherr, "Conquête", s. 451-452, 459 ve I. Beldicianu-Steinherr, *Recherches*, s. 47 ve 165, not. 8; Hoca Sadeddin, Lala Şahin Paşa'nın Hacı İlbey'in Sırp Sındığı savaşındaki büyük zaferini çekemediğinden onu zehirlediğini yazıyor. Kroniker, Çirmen savaşını Edirne'nin fethinin hemen sonrasına ve şehzadelerin sünnetinden daha sonraya tarihliyor. Hoca Sadeddin, *Tâcü't-tevârih*, I, s. 123-127, özellikle s. 127; Neşri, Hacı İlbey'in nasıl öldüğünü söylemiyor. Bkz. Neşri, *Cihannüma*, I, s. 198-199.

³⁷ Fr. Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982, s. 11-14, 25-55, 137-149, 258-259; G.Georgiades-Arnakes, *Οι πρώτοι Οθωμανοί. Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)*, Atina, 1947, s. 13-14, 24-25.

olduğu) ya da Murad'ın diğer bilinen oğlu Yakub'dan sonra doğduğu kesin değil.³⁸

Osmanlı kaynaklarının yazdığına göre, 1373 yılında Sultan I. Murad, Avrupa'da bir harekâta başlamadan önce oğlu Savcı'yı Bursa'da bıraktı ve Anadolu idaresini ona emanet etti. Savcı, tek başına kalınca çevresindekilerin entrikalarından etkilendi, Rumeli topraklarını babasına bırakarak Anadolu'da saltanatını ilan etti. Bu olay Murad'a duyurulduğunda alelacele Anadolu'ya döndü, Bursa'nın dışındaki Kete ovasında oğluyla savaşa tutuşarak onu yendi. Sultan Murad, oğlunu esir aldıktan sonra kızgın demirle kör ettirerek cezalandırmak zorunda kaldı. Bu ceza şehzadenin ölümüne sebep oldu.³⁹

Murad ile Savcı arasındaki savaş Nilüfer nehri kıyısında cereyan etti. İki tarafın güçleri burada karşı karşıya geldiler, ancak Savcı'yı destekleyen beyler herhangi bir direniş göstermeksizin dağıldılar.⁴⁰ Osmanlı kaynaklarının

³⁸ Hoca Sadeddin, *Tâcü't-tevârih*, I, s. 130-131; Ruhi Çelebi ise Savcı'dan hiç bahsetmeyerek Bayezid'in babasının tahta çıktığı günün akşamı dünyaya geldiğini yazar. Bkz. Ruhi Çelebi, *'Târih-i Rûhî'*, s. 386, M.T. Gökbilgin, Savcı'nın belki 1364'de doğduğunu, üç kardeşin sünnet töreninin birlikte Bursa'da ve H. 767 (1365) yılında olduğunu yazan Hoca Sadeddin'in kaydına dayanarak doğumun Murad'ın ilk saltanat yıllarında olduğunu düşünür. Savcı'nın adını hiç anmadığından hangi şehzadenin yaşça büyük olduğunu kestirmemiz de mümkün olmuyor. Ancak Savcı büyükse bu durumda henüz Murad'ın şehzadelğinde muhtemelen 1350'lerde dünyaya gelmiş olması icap eder. Bkz. M.T. Gökbilgin, "Savcı", s. 251.

³⁹ İdris-i Bitlisî, *Heşt Behişt*, s. 166; Hoca Sadeddin, *Tâcü't-tevârih*, I, s. 157; Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbar (Âlî Tarihi)* 4. Rükün, V, İstanbul 1277, s. 66-67; Feridun Bey, *Münşeâtü's-Selâtin*, I, Takvimhane-i Amire, İstanbul, 1275, s. 106-107; Bu eserlerin içinde İdris Bitlisî ve Âlî'ye ait olanlar özellikle tarihi kaynak değeri taşırlar; Şehzade Savcı isyanına dair en küçük bir ayrıntı bile vermeyen Aşıkpaşazade, Neşri ve Ruhi Çelebi'nin tersine sadece daha geç dönemde yazılmış olan Osmanlı tarihleri bu olaydan bahsederler. Münecimbaşı ve Âlî, Savcı'nın isyanını 1385 yılına yerleştirirler. Münecimbaşı, *Camiü'd-düvel*, 117 ve Âlî V, s. 66-67. Münecimbaşı, hiç bir Osmanlı tarihçisinde rastlanmayan bir bilgiye yer verir ve şehzadenin Yıldırım Bayezid zamanında öldüğünü yazar. Bu tarihçinin kaydı daha doğru görünmektedir, çünkü tıbbî olarak şehzadenin aldığı yaranın ölümüne sebebiyet vermeyeceği açıktır. J. Hammer, Hacı Halifa'nın tanıklığına dayanarak olayı H. 787 (1385) yılına tarihler ve Bursa'nın Kete ovasına yerleştirir. Bkz. J. Hammer-Purgstall, *Osmanlı Tarihi*, I, 172; İ.H. Danişmend, Feridun Bey'in Münşeât'ının bilgilerini takip ediyor; Bkz. İ.H. Danişmend, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi* I, İstanbul, 1947, s. 68-69; M.T. Gökbilgin, "Savcı" 251; I. Beldicianu-Steinherr, *Recherches sur les actes de règnes des sultans Osman, Orkhan et Murad I*, Societas academică Dacoromână, Acta Historica VII, Munchen, 1967, s. 196-197, 198-199 ve no. 37; Yukarıdaki Osmanlı tarihçileri ve eserleri için bkz. Fr. Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982, s. 11-14, 25-55, 137-149, 258-259.

⁴⁰ Bkz. İdris-i Bitlisî, *Heşt Behişt*, s. 167. Hoca Sadeddin, *Tâcü't-tevârih*, I, s. 157. Âlî, *Künhü'l-ahbar*, s. 67; M.T. Gökbilgin, İdris Bitlisî ve Hoca Sadeddin'in bilgilerini takip ediyor. Bkz. M.T. Gökbilgin, "Savcı", s. 252. Antik dönemde Hellespont Mysia'sı diye

aktardığı bir diğer rivayete göre, sultan Murad, Savcı'nın isyan edeceğinden zaten şüpheleniyordu ve bu nedenle yokluğunda yani kendisi Avrupa'dayken oğlunun hareketlerinin izlenmesi talimatını vermişti. Murad'ın kuşkularının gerçek olduğu ortaya çıkınca tutuklanan Savcı cezalandırıldı. Ölümü ise Murad'ın yokluğunda gerçekleşti.⁴¹ Savcı, Bursa'da Osman Bey'in türbesine gömüldü. Evlat bırakıp bırakmadığı kesin olmamakla birlikte Murad adında bir oğlu olduğu rivayet ediliyor.⁴²

Sultan Murad ile basileus (imparator) Ioannes'in bir donanmayı ortaklaşa silahlandırmasıyla ilgili bilgiler veren 14 Temmuz 1374 tarihli bir Venedik senato kaydı, Murad'ın denize geçmek üzere imparator Ioannes'den gemiler hazırlamasını istediğini bildiriyor.⁴³ Halil İnalçık, bu kayda dayanarak Murad'ın isyanın 1373'de cereyan ettiği Rumeli'deki ilk perdesinde oğlunu bozguna uğrattıktan sonra onu kaçıp sığındığı Anadolu'da da takip etmek üzere bir kez daha denizi geçmek üzere Bizans imparatorundan yardım istediğini iddia ediyor. Farklı tarihler ve farklı mekânlardan söz eden Bizans ve Osmanlı kaynaklarının ifadelerinin değersiz sayılmamasını düşünen İnalçık, bu bilgilerin tablonun tamamını görmemizi sağlayan ve bütünün eksik parçalarını tamamlayan önemli eserler olduğuna dikkat çekiyor. Bu iki kaynak grubunun bilgilerini Venedik kayıtlarıyla birleştiren tarihçiye göre, Osmanlı kroniklerinin baba-oğul arasında Bursa'nın Kete ovasında meydana geldiğinden söz ettikleri çarpışmadan şehzadenin kör edilmesine kadarki olaylar, yani isyanın ikinci perdesi, 1374 yılında gerçekleşti.⁴⁴ Bu görüş, âsî Savcı'nın faaliyetlerinin ve 1373/74

bilinen bölgede ve Biga yakınlarındaki Kete ovasında akan Nilüfer çayının Yunanca adı büyük ihtimalle Odrýsis (Oδρýσηç: Nilüfer Çayı)'di. Bu çay, Olympos (Uludağ)'ın güneydoğusundan doğarak Ryndakos (Ρýνδακος: Orhaneli Çayı) nehrine karışır. Bkz. I. Beldiceanu-Steinherr, *Recherches*, 216, 223; P. Katsoni, *Eptaeteia*, s. 133, 141-142.

⁴¹ Bu bilgi, Feridun Bey Münşeati'nden geliyor. Bkz. *Feridun Bey Münşeati* I, s. 107, 108; M.T. Gökbilgin, "Savcı", s. 252-253; İ.H.Danişmend, *Kronoloji*, I, s. 69; I.Beldiceanu-Steinherr, *Recherches*, s. 199-200, 223ve no. 37, 38 42 ve büyük ihtimalle 1385-1386 civarında. Ayrıca bkz. Fr. Babinger, Sawdji (3), *Encyclopedia of Islam*, IX, s. 93. P. Katsoni, bu yazarları takip eder. Bkz. P. Katsoni, *Eptaeteia*, s. 133.

⁴² Savcı'nın olası halefleri için bkz. M.T.Gökbilgin, "Savcı", s. 251; Fr. Babinger, "Davud Çelebi, ein Osmanischer Thronwerber des 15. Jahrhunderts" *Südost Forschungen*, 16 (1957), s. 279-311.

⁴³ F. Thiriet, *Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Roumanie*, I, Paris-The Hague, 1958, s. 134 ve no. 541: '(14 Temmuz 1374) Des renseignements sérieux font état de armement d'une flotte par le basileus et par Murad, qui constituerait un grand danger pour les galées de Roumanie....'

⁴⁴ Bkz. Laonikos Halkokondiles, I, s. 37.5-7 ve s. 48.12-15. R.J.Loenertz, Halkokondyles'in kaydını 1383-1387 arasına tarihlüyor. Bkz. R.J.Loenertz, "Insurrection", s. 338; Ayrıca bkz. M.T. Gökbilgin, "Savcı", s. 251; İ.H.Danişmend, Bizans kaynaklarının Savcı'nın 1373'deki isyan ettiğini yazar. İ.H.Danişmend, *Kronoloji*, s. 69. A.D. Alderson, Savcı'nın

yılındaki ölümünün gerçek tarihî olaylar olduğunu kanıtlamaya yeter görünmektedir.

Osmanlı kaynaklarından izlediğimiz üzere isyan edeceğini erkenden belli eden Savcı'nın 1373 öncesinde Andronikos ile uzaktan temas halinde olma ihtimalinin olduğu da düşünülmelidir. Savcı'nın 1373'deki olası yaşı bu temasın olabilirliği konusunda soru işaretlerine neden oluyor. Gerçekten Murad'ın ilk saltanat yıllarında doğmuşsa Savcı'nın 1373 yılında on yaşından daha büyük bir yaşta olması mümkün görünmüyor. Şehzadenin isyan sırasındaki yaşı kesin olarak bilinmese de bunun Andronikos ile bir temas halinde olmasını engelleyemeyeceği de açıktır. Şu ana kadar bilinenlerden daha ayrıntılı bilgiler verecek başka Osmanlı kaynakları bulununcaya kadar Andronikos ile Savcı'nın ilişkileri konusundaki muammaya kesin bir açıklama getirilemiyorsa da Savcı'nın 1373 yılında Trakya'da isyan ettikten sonra Anadolu'ya geçmiş olma ihtimalini kesin olarak reddedemeyiz. Bu nedenle Caresini'nin oğulların babalarına karşı ortaklaşa darbe girişimi anlatısını doğru kabul etmeliyiz: çünkü iki âsi prens arasında bu yönde bir anlaşma yapılmış ve hayata geçirilmiştir.

Olayları 'hatırladığı ve gördüğü kadarıyla' yazan Caresini, eserinin kesinliği ve tarafsızlığıyla ön plana çıkmayıp, göz tanığı olduğu olayları anlatırken bile sıklıkla yanlışlara sürüklendiğinden yaptığı tarihlemelerin de kesinlikten uzak olduğu doğru olsa da, 1373 olayları hakkında ciddiye alınması gereken bir kaynak olduğu kesindir. Tüm zayıflıklarına rağmen, anlattığı olayların çağdaşı olan Caresini'nin Savcı'nın Murad'a karşı isyanı 1385 yılında olsaydı bunu bilmemesi mümkün görünmüyor.⁴⁵

1373'de ve 1385'de olmak üzere iki kez isyan ettiğini iddia ediyor ve J. Hammer gibi Murad'ın oğlundan kuşkulandığı için mahkûm ettiğini, Bayezid'in Savcı'nın aleyhinde öldürtmek üzere entrika çevirmesinin daha olası olduğunu da düşünüyor. Bkz. A.D. Alderson, *Structure*, s. 23, not 5 ve s. 49; J. Hammer-Purgstall, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 172-174; P. Katsoni'ye göre, bilgilerini Osmanlı kaynaklarından alan Laonikos Chalkokondyles, Andronikos isyanını Savcı isyanı ile birleştirmiştir. Tarihçi, Chalkokondyles'in isyanı 1373 değil de 1383 sonrasına ve 1387 öncesine tarihlemesine de dikkat çekerek olayı 1373'e tarihleyen tarihçilerin rivayetinin inandırıcı olmadığını; Savcı'nın isyanını kesin bir şekilde 1385'e tarihleyen Türk kaynaklarının olayların sunumu açısından daha kesin ve açık olduğunu savunuyor. H. İnalçık'ın ne Bizans ne de Osmanlı kroniklerinin aktardığı bilgileri gözardı etmeyen ve birleştiren teorisi bu noktada çok olası görünüyor. Bkz. H. İnalçık, "I. Murad", s. 159. Olayları tarihleme konusunda problemlili Osmanlı kaynaklarının isyanı 1385 tarihlemesi bu noktada iyi bir dayanak olarak görünmemektedir.

⁴⁵ Caresini'nin tarihi kaynak olarak kullanılan eserinin değeri konusundaki değerlendirmeleri için bkz. E. Pastorello, *Rerum italicorum scriptorum.*, XII/2, Bologna, 1923, IX, X-XI; Caroldo'nun kroniğini kaynak olarak kullanan Caresini'nin bilgileri için bkz. J. Chrysostomides, "Studies", s. 143, 146-147; Caresini'nin yukarıdaki özelliklerine dayanarak P. Katsoni, *Eptaeteia*, s. 134, not. 285, Andronikos'un 1373'deki isyanıyla Savcı'nın 1385'deki isyanı birbirine karıştırılmış olması kuvvetle muhtemeldir.

Meselenin derininde Venediklilerin Cenevizlilerle iyi ilişkiler içindeki Andronikos için hissettikleri nefret ve düşmanlığın yanı sıra onu sahneden kenara itme isteğinin gizli olduğu ihtimalini de göz ardı etmemek gerekliyse de Venediklilerin sadece duydukları antipati yüzünden asi prensle Türklerle işbirliği içinde olması gibi çok ağır bir suçlamayı yöneltmiş olamayacağı; tam tersine tarihi bir gereği yansıttığı güçlü bir ihtimal olarak değerlendirilmelidir.⁴⁶

Olayları bu açıdan değerlendirdiğimizde 14. yüzyılın kaynaklarının Andronikos'un isyanıyla ilgili anlatılarının sunumundan ve bunların Osmanlı kaynakları, daha geç dönem Bizans ve Batı kaynaklarıyla karşılaştırılmasından ortaya çıkan sonuç şudur: Andronikos, 1373'de babasına karşı Osmanlı şehzadesi Savcı ile işbirliği yaparak gerçekten isyan etmiştir.

Ancak, Andronikos'un Savcı'nın dışında onun isyanını destekleyen Trakya'nın Osmanlı otoritesinden bağımsız Türk gazi beyleriyle de ilişki içinde olması ihtimali vardır. Bunun yanında, Andronikos isyan etmeseydi bile babası ile ilişkisi zaten kritik bir noktaya gelmiştir. Bu isyanın nedeni sadece asi prensin iktidar hırsı mıydı, yoksa kardeşi Manuel'in imparator babasının lütfunu kazanması mıydı? Bunu kesin olarak saptamak pek mümkün görünmüyor. Yanıtsız kalan başka bir husus da şu: imparator V. Ioannes, sadece Cenevizlilerle temaslarından dolayı mı Andronikos'a öfkelenmişti yoksa zaten artık ardıllık konusundaki tercihini sadık (küçük) oğlu Manuel'den yana mı yapmıştı? Muhtemelen yukarıdaki olasılıkların hepsi gerçektir ve artık yavaş yavaş halkın desteğini de kazanmış olan

⁴⁶ Caresini, Anrodikos ile Savcı'nın ortak komplosuyla ilgili olaylardan (1373) söz ederken sonra kroniğine Andronikos'un Cenevizlilerle bağlantısını ve Andronikos ile Osmanlıların ilişkilerinin sıkışmasını anlatmaya geçer. Venedikli kronikere göre bu ilişkiler öylesine yakındı ki, Andronikos, kız kardeşini Murad'a eş olarak vermeyi düşünmüştü. Ancak, Caresini'nin ifadesine göre, genç prensesin ölümü bu planın gerçekleşmesini engellemiştir. Bkz. Caresini, *Chronica*, s. 32; Anonim Grekçe Kısa Kronik 9, paragraf 35, s. 96. Kroniği yayınlayan P. Schreiner, bu kronikte bahsedilen olayı 1377/6885 (15. indiksiyon) ve bahar ayına tarihlüyor. P. Schreiner, *Byz. Kleinchroniken*, II, s. 318-319. Bunun için ayrıca bkz. J. Chrysostomides, "Studies", s. 143; P. Katsoni, Venediklilerin Andronikos karşısı bu eğiliminin Caresini'yi Andronikos'un Türklerle bağlantıları olduğu dedikodularını –gerçek oldukları kesin doğru olmasalar da- benimsemeye ve bunları Murad'ın bir asi oğlu ile ilgili etrafta dolaşan söylentilerle birleştirmeye yöneltmiş olabileceğini düşünüyor. Tarihçi, Venedikli tarihçinin aynı yıl ölen (1385) iki prensin kaderi arasında bir paralellik kurmak ve iki presten her birine uygulanan cezanın iki farklı zamanlarda olduğunu (ölüm yılları aynı olsa da) belirtmeyi gereksiz görerek iki olay arasındaki benzerlikleri vurgulamak istemiş olabileceği ihtimali üzerinde durmaktadır. Bu teori üzerinden 1373'de Andronikos'un babasına karşı ve Osmanlı şehzadesi Savcı ile işbirliği içinde bir isyanın söz konusu olmadığı sonucuna varmaktadır. Bkz. P. Katsoni, *Eptaeteia*, s. 134.

imparator ile veliaht arasındaki gerilimi besliyordu. Böylece V. Ioannes, asi veliaht prensini sahip olduğu statüden mahrum etmeye ve yerine ondan çok daha sadık olan ve babasına destek olmak konusunda her zaman istekli olan diğer oğlu Manuel'i getirmeye karar verdi. Bu noktada kesin bir diğer husus da imparatorun büyük oğlunun veliahtlık statüsünden düşürülmesini haklı göstermek için hangi bahaneyi kullandığıdır. Caresini'nin ifadesinin de desteklediğine göre, bu bahane, Andronikos'un Türklerle işbirliği içinde olması olmalıydı. Aşağıda görüleceği üzere, 15. yüzyıl Bizans tarihçilerinden Dukas, Venedikli Caresini'nin bilgilerini doğrulamakla birlikte Andronikos'a yöneltilen bu suçlamanın doğru olmayan bir söylenti olduğunu yazarak Venedikli tarihçinin bilgilerini tamamlıyor.

Andronikos, direnmeden kaderine boyun eğmedi. Kendisini savunma amacıyla Derkos'daki kuleyi kuvvetlendirdi. Asi prensin direnişi, V. Ioannes'in Bizans gemileriyle Trakya'ya geçirttiği Türk birliklerinin yardımıyla bertaraf edilebildi. Aşağıda görüleceği üzere, 15. yüzyıla ait Bizans kaynaklarının ifadeleri bu konuda daha ayrıntılı ve aydınlatıcı bilgiler vermektedir.

4) 15. yüzyıl Bizans kaynakları:

15. yüzyıl kaynaklarının tanıklıkları yukarıdaki kaynakların anlatılarıyla genel hatlarıyla benzerlik gösteriyor. Olaylardan daha sonraki dönemlerde yazılmış bu kaynaklarda göze çarpan en önemli farklılıklar şunlardır: Andronikos'un Türk işbirlikçisinin farklı şekillerde gösterilen adı ve Andronikos'un Türk birlikleriyle birlikte babasına karşı savaştığı yerin adı konusundaki farklılık ve uyuşmazlık. Bu çatışma, birçok ayrıntısıyla ve tekrarlarla birlikte aktarılıyor. Dukas'ın *Historia (Tarih)*'sı, 15. yüzyıl Bizans kaynakları arasında isyan süresince gelişen olayları anlatan en özlü ve sade eserdir.

Dukas, Andronikos ile Osmanlı şehzadesinin gerçekten gizli bir işbirliğini bir dedikodu olarak değerlendiriyor ve Andronikos'u bir komplo kurbanı gibi görüyor. Bizanslı tarihçi, Andronikos'un çarptırıldığı cezayı imparator V. Ioannes'in I. Murad'a duyduğu korkuya bağlıyor. Veliaht prensin akıbetini ona yöneltilen suçlamaları dikkatlice incelemek yerine onu alelacele mahkûm ederek Sultanın öfkesini yatıştırmak isteyen ve bunun için oğlunu kurban eden imparator V. Ioannes'in zayıf karakterine bağlar.⁴⁷ Bununla birlikte âsî prensin kör edilmesi benzer durumlarda normal ve

⁴⁷ Dukas, s. 44.12-18.

Bizanslıların anlayış ve teamüllerine uygun bir cezalandırma usulüdür.⁴⁸ V. Ioannes'in aynı cezayı henüz küçük yaştaki torunu Ioannes'e de uygulaması, büyük oğlu Andronikos'un soyunu Bizans tahtı üzerindeki veraset haklarından küçük oğlu Manuel lehine mahrum etmek için tercih ettiği rivayet Dukas'ın anlatısında dile getirdiği şaibeyi güçlendiriyor.⁴⁹ Nitekim Andronikos'un 1373'deki başarısız isyanından sonra taht üzerindeki haklarından mahrum edilmesi ve yerine kardeşi Manuel'in veliaht ilan edilmesi V. Ioannes'in amacını açığa vuruyor. Dukas, imparatorun bu amacıyla ilgili olarak şunları yazıyor: "<V. Ioannes>, Andronikos'u kör etti... onun yerine ikinci oğlu Manuel'i Romalıların imparatoru olarak taçlandırdı. Kör edilen Andronikos'u Anemas kulesine hapsedti."⁵⁰ Son olarak, 15. yüzyıla ait *Anonim Grekçe Kısa Kronik*'e göre, Andronikos'un 1373 civarında Osmanlı şehzadesi ile giriştiği ortaklaşa hareket tesadüfi idi ve Andronikos tamamıyla şartların zorlamasıyla böyle bir işe karıştı.⁵¹

Bu noktada 'Andronikos, Murad'ın oğlu Savcı ile anlaşarak gerçekten bir komploya karışmış mıdır?' sorusunu bir kez daha sormak gerekiyor. Burada Venedikli Caresini'nin Andronikos'un Türklerle olan bağlantılarından bahsettiğini ve Bizans yönetici sınıfının her dönem Türklerle bağlantılarının olduğunu hatırlamalıyız. Nitekim kaynakların ifadeleri bize Bizans'da mevcut duruma gerçekçi bir çözüm olarak düşmanla uzlaşmacı bir

⁴⁸ Tarihte II. Ioustinianos (685-695, 705-711) ve IV. Romanos Diogenes (1067-1071) gibi bir çok Bizans imparatorunun burun kesme ve kör etme gibi sakat bırakma usulleriyle tahttan uzaklaştırıldığını biliyoruz. Bu konuyla ilgili olarak bkz. I. Laskaratos-Sp. Marketos, «Η ποινή της τυφλώσεως στο Βυζάντιο. Ιατρικές παρατηρήσεις» *Byzantinai Meletai* 2 (1990), s. 165-188; Kalliope Moudara, *Kathosiosis kai turannis kata tous mesous byzantinous chronous. Makedonike dynasteia (867-1056)* Atina-Komotene, 1981, s. 167-168; O. Lampsides, "Η ποινή της τυφλώσεως παρά Βυζαντινοῖς, Αθήναι, 1949, 31, 45-46.

⁴⁹ Dukas'ın V. Ioannes'e karşı sert yorumları için bkz. Dukas, s. 71.11-30. Bizanslı tarihçisinin yorumlarının Demetrios Cydones'in mektuplarında da desteklendiği görünüyor. Demetrios Cydones, *Briefe*, ed. F. Tinnefeld, Bibliothek der Griechischen Literatur, I/I, II, Stuttgart, 1981. Bibl. der griechischen Literatur 16, Stuttgart, 1991, s. 198-205. Bizans'ta kör edilerek cezalandırma için bkz. O. Lampsides, "Η ποινή της τυφλώσεως" 31, 45-46. Aksi bir görüş için bkz. R.J. Loenertz, VII. Ioannes'in genel olarak tüm kaynakların itiraf ettiği körlüğünün sadece doğal nedenlerden olabileceği görüşündedir. Bkz. R.J. Loenertz, "Insurrection", s. 335-336.

⁵⁰ Dukas, s. 71.28; *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*'a göre Savcı'nın kör edilmesi 29 Eylül 1373'de meydana geldi. Bu nedenle Manuel'in Eylül 1373'te Aetos sarayında gerçekleşen ortak imparator olarak ilan edildiği tören Vlachernes'te olmuş gibi görünüyor. Bkz. *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*, ed. P. Schreiner, paragraf 30, s. 96.

⁵¹ Dukas, s. 71.10: «ἐρρέθη λόγος ὡς ὁμόσαντες ἄμφω ἀνταρσίαν εἰσπράξονται.» Bkz. *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*, paragraf 24, s. 95. Bu kronikte sadece Andronikos'un komposundan değil, iki âsi prensin işbirliğinden de söz ediliyor.

politikanın izlenmesi gerektiğini savunan “Türk dostu” bir grubun bulunduğunu gösteriyor. Demetrios Cydones’in bir mektubu, Andronikos’un Balkanların kaderini değiştiren Çirmen (Marica, Eylül 1371) savaşı sırasındaki pasif tutumu, onun Türklerle uzlaşmacı Bizanslı gruba mensup olması ve ayrıca (aşağıda görüleceği üzere) Balkanların Türk fatihlerinin ordugâhının önde gelenleriyle ilişkide olmasıyla ilgili izlenimi güçlendiriyor.⁵²

Dukas, Andronikos’un işlediği suç konusundaki şüpheleri ve işbirlikçi Türk şehzadesinin adı konusunda Caresini’nin anlatısından uzaklaşıyor. Dukas, şehzadeyi Koundouzis (Gündüz) olarak adlandırmakla birlikte I. Murad’ın Savoutzios yani Savcı adında bir oğlu olduğundan da haberdar görünüyor ve onu sultanın en büyük oğlu olarak gösteriyor. Bu yüzden Andronikos’un Türk yoldaşının Kountouzis olarak adlandırılması sadece Dukas’ın dikkatsizliğine bağlanamaz gibi görünüyor.⁵³ Bizanslı tarihçi bu adı bilinçli olarak seçmiş olmalıdır, çünkü isyanın anlatıldığı bölümden az önce Savoutzios’a ve onu bekleyen akıbetine değiniyor. Buna göre; Savoutzios, Kosova savaşı sırasında (1389) kendisinden yaşça küçük kardeşi Bayezid tarafından tahtı ele geçirmek amacıyla hileyle öldürülmüştür.⁵⁴ Belki Türk işbirlikçi olarak Kountouz adını seçmesi Bizanslı tarihçinin bizim

⁵² Bkz. Demetrios Cydones, Mektup no. 117, ed. Leonertz, s. 156.22 (1373 sonbaharı): «καίτοι πολλοὺς ἴσμεν πρὸς τοὺς Τοῦρκους καὶ ἀποδημήσαντας, καὶ δῶρα τὰ μὲν δόντας τὰ δὲ λαβόντας φανερώς ἐπανήκοντας.» Ayrıca bkz. F. Tinnefeld, *Briefe*, s. 555. P. Katsoni’ye göre, «Andronikos’un Savcı ile işbirliği içinde babasına karşı komplo düzenlediğinin tüm kaynaklar tarafından doğrulanmadığını hatırlarsak Andronikos’un bir Osmanlı şehzadesiyle işbirliği içinde olması olasılığını, nedenini ve Bizanslı prensin Doğu Trakya’nın Osmanlılarca fethedilmiş topraklarında ortaya çıkış tarihini ortaya koyarsak Caresini’nin ifadesinin gerçekliği konusunda da şüpheler ortaya çıkar.» Bkz. P. Katsoni, *Eptaeteia*, s. 129.

⁵³ Bkz. Dukas, s. 71.10; R.J. Loenertz, Dukas’ın çok bildik bir Türk adı olan ve hanedanın kurucusu olan Osman’ın kardeşinin ya da belki asi Savcı’nın oğlunun ya da bir aralık sultana karşı ayaklanmış üçüncü bir bilinmeyen bir Türk şehzadesinin de taşıdığı Kountouzis (Gündüz) adını uydurmuş olabileceğinden şüpheleniyor. Bkz. R.J. Loenertz, "Insurrection", s. 337; Yahşi Fakih, Kountouz’u Orhan Bey’in yeğeni olarak gösteriyor. Yahşi Fakih, ed. E.A. Zachariadou, s. 179; A.D. Alderson, Koundouz’u hanedanın atası Osman Bey’in kardeşi olarak tanımlıyor. Bkz. A.D. Alderson, *Structure*, s. 22 ve 162; Bu adın birinci el kaynaklarda ve modern araştırmalardaki bahsi için bkz. G.Moravcik, *Byzantinoturcica*, s. 128 ve 168. E.Vries-van der Velden’e göre Osman’ın kardeşi olan Kountouz, akınlarda verdiği zararlarla tanınıyordu. Bkz. E.Vries-van der Velden, *L’elite byzantine devant l’avance turque a l’epoque de la guerre civile de 1341 a 1354*, Amsterdam, 1989, s. 21.

⁵⁴ Dukas, s. 71.10: «Ὁ δὲ Μωράτ καὶ αὐτὸς ἔχων υἱοὺς τὸν τε Σαβούτζιον τὸν προορηθέντα καὶ Κουντούζην καὶ Παγιαζήτ, ὁ δὲ Κουντούζης ἰσὴλικὸς ὢν σὺν τῷ Ἀνδρονίκῳ ...» ve 37.27-28: «Ἦν δὲ ἕξαρχος τοῦ δεξιῦ κέρατος Σαβούτζιος, ὁ πρῶτος τῶν υἱῶν Μωράτ ...»

bilmediğimiz bir Osmanlı kaynağından aldığı bir bilgiden geliyor olabilir. Andronikos'un Türklerle ve belki Murad'ın bir oğluyla bağlantılarını bilen Dukas'ın onun 1373'deki hükümet darbesiyle ilişkilendirilebilecek bir Türk şehzadesini gün ışığına çıkarmaya çalıştığı söylenebilir. Sultan Murad'ın Bayezid dışındaki tüm oğulları kötü bir ölümü tadarak bu dünyadan göçüp gitmişken bu teori havada kalıyor. Böylece Bizanslı tarihçi Kountouz adını seçmeye yönlendirilmiş gibi görünüyor.

Andronikos'un isyanıyla ilgili olarak 15. yüzyılda yazılmış bir başka önemli Bizans kaynağı Laonikos Chalcocondyles'in *Tarih'i* (*Αποδείξεις Ιστοριών*)'dir. Chalcocondyles'in *Tarih'i* Andronikos'un isyanını en ayrıntılı tasvir eden Bizans kaynağıdır.⁵⁵ Bununla birlikte, bu olayla ilgili kaydı oldukça muğlak ve karanlık noktaları havâdir. Chalcocondyles'e göre, olaylar, V. Ioannes ile I. Murad'ın başkentlerinden uzakta oldukları bir sırada Trakya'da gelişti. Savcı, babası tarafından ciddi bir sorun çıkarsa çözümlenmek üzere başkentte idarenin başında bırakılmıştı. Ancak, yeteneği ve bahşettiği bir takım lütuflar sayesinde Avrupa topraklarındaki aristokrasiyi etkilemeye başlamış ve böylece idareyi ele geçirmişti. Aynı şekilde V. Ioannes, oğlu Andronikos'u Bizans başkentinde bırakmış ve idareyi ona emanet etmişti. İmparator, sultan Murad'ın saflarında Osmanlı vassalı olarak Anadolu'da savaşmaktaydı. Savcı, Andronikos ile müzakereler yaptı ve onu babasının otoritesine karşı baş kaldırmaya ikna etti. Böylece iktidarı aynı şekilde ele geçireceklerdi. Dostları ve düşmanları aynı olacaktı, herhangi bir düşman saldırısına uğrarlarsa tüm birlikleriyle birbirlerine yardıma gideceklerdi. İki prens, bu konuda bir antlaşma imzaladılar.⁵⁶ Yaptıkları şey ortaya çıktığı zaman Murad'ın Avrupa'ya saldırması ihtimaline karşı hazırlandılar.⁵⁷ Sultan Murad, Avrupa'daki olayların haberleri karargâhına ulaştığında imparator V. Ioannes'i huzura çağırdı ve oğlu Savcı'nın oğlu Andronikos tarafından isyana zorlandığını bildirdi. Sultan V. Ioannes'in olaylarla ilgisi olmadığından ve masumiyetinden emin olabilmek için imparatorun kendi oğlu Savcı için kararlaştırdığı cezaya asi Bizanslı

⁵⁵ Laon. Chalkokondyles I, s. 36.20-42.4.

⁵⁶ Laon. Chalkokondyles I, s. 36.20-37.14; Bkz. N. Nicoloudis, *Laonikos Chalkokondyles*, s. 134-135, not. 106.

⁵⁷ Laon. Chalkokondyles ve *Anonim Grekçe Kısa kronik 9*, ittifakla isyanın yaklaşık olarak on ay sürdüğünü kaydediyorlar. İlk isyan edenin Savcı olduğu anlaşılıyor. Şehzadeyi takip eden Andronikos ise Kontantinopolis'deki avantajlı durumuna rağmen babasına direnememiş ve 6 Mayıs'da başkenti terkederek Savcı'nın kuvvetlerine katılmış gibi gösteriliyor. Ioannes, Anadolu'da bulunma nedenleri belirtilmeden Murad'dan önce Avrupa'ya dönerek sultanın buraya dönüşünü kolaylaştırmış gibi gösteriliyor. Bkz. Laon. Chalkokondyles, I, s. 37.14-16. *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*, paragraf 25, s. 95. Ayrıca bkz. N. Nicoloudis, *Laonikos Chalkokondyles*, s. 134-135, not 107.

prensi de çarptırmasını istedi. Aksi takdirde üzerine ihanet şüphesi düşecekti. İmparator, I. Murad'ı masum olduğuna ikna etme telaşına düştü ve onun tayin ettiği cezanın uygulanacağına dair söz verdi. Sultan, suçluların gözlerinin çıkarılmasına karar vermişti. İmparator, şartlarını kabul eder etmez toplayabildiği kadar orduyla Avrupa'ya doğru yola çıktı.⁵⁸

Chalcocondyles de diğer tarihçilerin rivayetini takip ederek sultan Murad'ın müttefik âsilerle Konstantinopolis'in biraz dışındaki Pikridion'da savaştığından bahsediyor. Tarihçiye göre, "Savcı ile Andronikos, Avrupa'daki Türk topraklarından birlikler topladıktan sonra Byzantium yakınlarında Pikridion denilen yerde mevzilenmişlerdi. İki âsi prens, Bizans birlikleriyle Avrupa'nın en iyi (Türk) birliklerini Pikridion'da toplamaya niyetlenmişlerdi. Savcı, babasıyla kendi ordusunu birbirinden ayıran ve babasının ordusunun saldırılarını engelleyecek bir dağ geçidi yakınında kamp kurmuştu. Asileri orada bulan Murad, onlara hemen saldırmak istediye de geçit onu durdurdu. Söylentiye göre, Murad'ın birlikleri manevralar esnasında bazı Bizanslıların saldırısına uğradıklarından kaçmak zorunda kaldılar. Savaş mümkün olmadığından sultan Murad, bir gece düşman kampının önündeki geçit boyunca at sürdü ve geçidin karşı tarafa sesini duyurabileceği bir yerinde durdu. Âsi ordusundakilere isimleri, unvanlarıyla tek tek seslenip geçmişteki başarılarını överek onları itaate davet etti."⁵⁹ "Murad'ın sözlerini duyan Savcı'nın askerleri, güvenliklerinden kaygılandıklarından değişen şartlar üzerinde tartıştılar ve o gece Savcı'nın saflarını terk ettiler. Murad'ın ordusuna katıldıklarında da bunların çoğu Savcı'ya katılmak zorunda bırakıldıklarını iddia ettiler. Terk edildiğini gören asi şehzade ise, az sayıda sadık adamını yanına alarak Dimetoka'ya kaçtı.⁶⁰ Şehzadeyi takip edenler arasında onu gönüllü olarak destekleyen genç adamları da bulunuyordu. Şehzade, onları en iyi şekilde kullanmayı düşünürken Murad asilerin her türlü hareketinden haberdar ediliyordu. Oğlunu Trakya kentine kadar takip eden Sultan, şehrin akropolüne (iç kale) sığınmış olan asileri çileli bir kuşatmaya maruz bıraktı. Önceden yeterince iaşe toplamaya

⁵⁸ Bkz. Laon. Chalkokondyles, I, s. 37.19-38.19.

⁵⁹ Laon. Chalkokondyles, I, s. 39.23-40.11.

⁶⁰ Laon. Chalkokondyles, iki ordunun Pikridion'da (6 Mayıs'ta) karşılaştığını ve kısa bir çarpışmanın ardından Savcı'nın birliklerinin kaçışıyla bittiğini iddia ederken, Anonim Grekçe Kısa Kronik 9, iki taraf arasında gerçekleşen bir savaştan ve Savcı ile Andronikos'un yenilgisinden söz ediyor. Bkz. Laon. Chalkokondyles, I, s. 41-42. *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*, paragraf 25, s. 95. Bu durumda kısa kroniğin anlatısının gerçeğe daha yakın olduğu düşünülebilir. Çünkü bilgileri kronolojik olarak gerçek olaylara daha yakın zamanda yazılmış bir kaynaktan geliyor. N. Nicoloudis'e göre, isyanı Türkleri ilgilendiren bir olay olarak sunan Chalkokondyles bilgilerini Türk kaynaklarından almış gibi görünüyor. Bkz. N. Nicoloudis, *Laonikos Chalkokondyles*, s. 140-141, not 108.

fırsat bulamamış olan asiler açlığa mahkûm oldular. Sonunda Murad koşulsuz olarak teslim olmak zorunda kalan oğlunu kör ettirdi.⁶¹ ‘Suçlu bulunduğu işbirlikçilerini ise başlarından ikişer üçer bağlattı ve akropolden nehre atılarak öldürttü. İdamları bizzat izleyen Sultan, oğulları Savcı’ya katılmış olan aristokratlara oğullarını kendi elleriyle öldürmeleri emrini verdi. Ayrıca, yine söylentiye göre, oğullarını öldürmek istemeyen iki aristokratın idamını emretti. Daha sonra V. Ioannes’e elçi göndererek kararlaştırdıkları gibi onun da kendi oğluna da aynı cezayı uygulamasını istedi. İmparator da, dediklerine göre, tutuklattığı oğlunun gözlerine kızgın sirke döktürdü.’⁶² Bu noktada Chalcocondyles’in hikâyesi kesintiye uğruyor. Bizanslı tarihçi, anlatısına Manuel’in Serres kentine karşı askeri harekâtını (1371 Kasımı) ve sonra da Hayreddin Paşa’nın 1383 yılındaki Thessaloniki (Selanik) kuşatmasının tasviriyle devam ediyor. İsyân sırasındaki gelişmelere daha sonra V. Ioannes döneminin en önemli olaylarından bahsederken geri dönüyor.⁶³

Chalcocondyles, asilerin Murad tarafından nasıl karşılandığıyla ilgili tasvirinde pek açık değildir. Yani V. Ioannes ile Murad Anadolu’dayken Trakya topraklarındaki asilere savaş yoluyla cevap verme işini de Murad’ın yalnız başına üzerine aldığı görülüyor. Bu tasvirde V. Ioannes, sahneden kaybolmuyor, onu başkentinde oturup I. Murad’ın Andronikos’un cezasıyla ilgili kararını beklerken buluyoruz.⁶⁴ Chalcocondyles, bu noktadan itibaren,⁶⁵ Bizanslılardan bahsetmiyor ve Andronikos aniden sahneden çekiliyor. Bizanslı tarihçinin anlatısı, artık Savcı’nın hareketlerine yoğunlaşıyor ve Osmanlı kaynaklarının Savcı ile Murad’ın Anadolu’da Kete ovasındaki çarpışmasıyla ilgili tasviriyle benzerlikler gösteriyor.⁶⁶ Chalcocondyles’in

⁶¹ Bkz. Laon. Chalkokondyles, I, s. 41.6-10; *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*’a göre; Savcı, 29 Eylül 1373’de kör edildi. Bkz. Anonim Grekçe Kısa Kronik 9, paragraf 30, s. 96. Bkz. N. Nicoloudis, *Laonikos Chalkokondyles*, s. 140-141, not 109.

⁶² Laon. Chalkokondyles, I, 41.12-16; *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*’a göre Andronikos ise 30 Mayıs’da teslim oldu. Bkz. *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*, paragraf 26, s. 95. Ayrıca bkz. N. Nicoloudis, *Laonikos Chalkokondyles*, s. 140-141, not 109.

⁶³ Laon. Chalkokondyles, I, s. 42.5 vd., 48.12-14 ve 55.4-14; Chalkokondyles’in ifadelerinin yorumu için bkz. N. Nicoloudis, *Laonikos Chalkokondyles*, s. 140-141, not. 110.

⁶⁴ Laon. Chalkokondyles, I, s. 39.5-17. Ayrıca bkz. R.J. Loenertz, Chalkokondyles’in anlatısındaki bu ani değişiklikleri ve Bizanslıların hareketlerini doğru bir olay-dizisi ya da sıralaması içinde vermediğine dikkat çeker. Bkz. R.J. Loenertz, "Insurrection", s. 338-339; P. Katsoni, *Eptaeteia*, s. 139.

⁶⁵ Laon. Chalkokondyles, I, s. 39.17.

⁶⁶ Laon. Chalkokondyles’in anlattığı olayların İdris Bitlisi ve Hoca Sadeddin’in Sultan ile âsi oğlu Savcı arasında cereyan eden savaşla ilgili anlatılarıyla benzerliği çok karakteristiktir. Bu tarihçilerin ortak anlatısına göre, iki hasım Nilüfer çayının iki yakasında (Laon. Chalkokondyles’e göre vadinin iki tarafında) karşılaştılar, bunu Savcı’nın askerlerinin savaş meydanını terk etmesi izledi ki tıpkı İdris Bitlisi ve Hoca Sadeddin’in anlatısında olduğu gibi Murad ortaya çıktığı anda Savcı onu destekleyen beyleri tarafından terk edildi.

anlatısının devamında⁶⁷ Savcı'nın yenilgisi, onun Bizanslı işbirlikçisinden sonra Sultan ile imparatorun baştaki anlaşması gereği kör edilmesinden söz ederken bile Andronikos'un adı geçmiyor.

Chalcocondyles, V. Ioannes'in diğer oğlu Theodoros Palaiologos'un Peleponnessos (Mora)'a despot atanmasının Andronikos'un isyanından önce olduğunu düşünüyor: «Bunlar, (Manuel Kantakuzenos'un ölümü ve imparatorun üçüncü oğlu Theodoros'un yarımada'daki Bizans başkenti Mistra'ya despot olarak tayini) imparatorun oğlu Andronikos ile Murad'ın oğlu Savcı'nın isyanından önce ve Murad'a karşı savaşmalarından önce oldu.»⁶⁸ Tarihçi, ayrıca Andronikos'un isyanını Manuel Palaiologos'un Thessaloniki (Selanik)'de Osmanlılara karşı direnişiyle (1383-1387) ile birbirine çok yakın tarihlere yerleştiriyor.⁶⁹ Katsoni'ye göre; Bizanslı tarihçi, Andronikos'un isyanını açıkça 1385 yılında meydana gelmiş olan şehzade Savcı'nın isyanıyla çok yakın bir zamana yani Theodoros'un despotluğa atanmasından sonraya yerleştiriyor. Bu da Andronikos'un komplosunu Anadolu'dan Avrupa'ya naklettiği şehzade Savcı isyanıyla birleştirmesinden ileri geliyor. İlk defa R.J. Loenertz'in dikkatini çeken söz konusu durum, Katsoni'ye göre, Chalcocondyles'in zamansal olarak birbirine yakın olan iki olayı; yani Andronikos'un 1373'deki komplosuyla 1385'de bir Osmanlı şehzadesinin gerçekleştirdiği başka komployu birbirine karıştırmış olmasından ileri geliyor. Katsoni'nin teorisine göre; birbirinden bağımsız olan iki isyanın Doğu Trakya'daki aynı bölgede meydana gelmiş olması Chalcocondyles'in anlatısındaki bu karışıklığa zemin hazırlıyor.⁷⁰

Bkz. Laon. Chalkokondyles, I, 39.10-40.19. İdris-i Bitlisî, *Heşt Behişt*, 167. Hoca Sadeddin, *Tâcü't-tevârih*, I, s. 101.

⁶⁷ Laon. Chalkokondyles, I, s. 42.1-4. Ayrıca bkz. R. J. Loenertz, "Insurrection", s. 338.

⁶⁸ Laon. Chalkokondyles, I, s. 48.12-13; Peleponnessos despotu Manuel Kantakuzenos'un 1380'deki ölümü ve yeni despotun Mystra'ya varışı için bkz. D.M. Nicol, *Family*, s. 91-92, 157-159.

⁶⁹ Laon. Chalkokondyles, I, 42.5-10 ve 48.14-15. Bizanslı tarihçi, "ἕξ νεωτερισμὸν προσόμενα" tabiriyle Manuel Palaiologos'un metbu (süzeren) olarak tanınmış olması gereken Osmanlıların saldırısına karşı direniş gösterdiğini kastediyor. Adı geçen tarihsel olaylar hk. Bkz. G. Dennis, "Reign", s. 57 vd.; J.W.Barker, *Manuel II*, s. 42 vd.; D.M.Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, s. 306-309.

⁷⁰ R.J. Loenertz, Andronikos'un isyanının 1383-1387 arasına tarihlendiğini ancak bunun Andronikos'un isyanından söz eden kaynakların tamamına ters düştüğünü savunuyor. Bkz. R.J. Loenertz, "Insurrection", s. 338-339; P. Katsoni, Chalkokondyles'in Anadolu'daki yer adlarının Avrupa'ya aktarılmasından dolayı Savcı'nın hikayesini anlatmadığını ileri sürüyor. Bkz. Laon. Chalkokondyles, I, s. 39.4-42; Ş. Baştaç, "Türkische Quellen", s. 34-42. P. Katsoni, Chalkokondyles'in Türk kaynaklarını kullandığını öne sürüyor. Bkz. P. Katsoni, *Eptaeteia*, s. 141, not. 302. N. Nikoloudis, Katsoni ile aynı görüşü savunuyor. Bkz. N. Nikoloudis, *Laonikos Chalkokondyles*, s. 174; P. Schreiner de Laonikos Chalkokondyles'in Savcı'nın isyanından bahseden Türk kaynaklarından bilgiler aktarmış

Olayların meydana geldiği mekân, R.J.Loenertz'in saptadığı üzere, fenomenik gibi duruyor. Murad'ın asilere karşı verdiği savaş, Laonikos Chalcocondyles'e göre, Konstantinopolis'e yakın mesafedeki Pikridion'da ve olasılıkla adını kaynak suları anlamına gelen Πηγαι (Pigai)'den alan bir yerde ya da buraya yakın bir yerde cereyan etti. *Tarihsel Not*'un aktardığı bilgiye göre, Andronikos'un yöneldiği yer, Bizans başkentinin kuzeyinde, Galata tarafında, Haliç (Chryso Keratio)'in karşısında ve Derkos burcuna kısa bir yerdî.⁷¹

Osmanlı tarihçilerinin 1385'de Anadolu'da patlak verdiğini yazdıkları Biga ile Dimetoka'nın Andronikos'un 1373'deki isyanına sahne olan ve Boğaziçi'nin Avrupa kıyısında bulunan yerlerin isimleriyle fonetik olarak benzerlik göstermesi ilginçtir.⁷²

olabileceği ihtimalini yok saymıyor. Bkz. P. Schreiner, *Byz. Kleinchroniken*, II, s. 306, not. 33.

⁷¹ Haliç körfezinin Galata tarafındaki kıyısında, Vlachernes imparatorluk sarayının bulunduğu noktanın karşısında bulunan ve harf-i tarifî yani artikeliyle birlikte Ta Pikridiou (Τὰ Πικριδίου) diye bilinen bölgenin bugünkü ismi Hasköy'dür. Bkz. Nicetas Choniates, *Χρονική διήγησις*, ed. I.A. van Dieten, Nicetae Choniatae Historia, Corpus Fontium Historiae Byzantinae XI/1, Berlin- New York, 1975, s. 39.4-42: «Περαία ... ἦτις τοῦ Πικριδίου κατονομάζεται.» Aynı bölge ancak daha erken dönemlerde Krinides (Κρηνίδες/Çeşmeler) ya da Pigai adlarıyla anılıyordu. Bkz. R. Janin, *Constantinople byzantine. Développement urbain et répertoire topographique*, Paris, 1964, s. 463, 465; X.A. Gertzios, burayı Büyükdere olarak tespit ediyor. Bkz. X.A. Gertzios, *Η Ανατολική Θράκη. Μερική και σύντομος ιστορία αυτής. Το εζάστερον και λαογραφία αυτού*, Atina, 1967, s. 42. Bu vadi yeterince derinliğe sahiptir ve belki Laon. Chalkokondyles'in Bizanslılar ile Türkler arasında cereyan ettiğinden bahsettiği savaşın meydana geldiği geçit olabilir. Bkz. Laon. Chalkokondyles, I, s. 39.17; Ayrıca bkz. Katsoni, *Εptaeteia*, s. 141, not. 303.

⁷² Avrupa ve Asya tarafındaki yer adlarının benzerliği hakkında bkz. R.J. Loenertz, "Insurrection", s. 340-342. Osmanlı tarihçileri Savcı'nın isyanını Anadolu'daki Kete'ye, yani Bizans dönemindeki isimleriyle Mysia ya da Hellespont Phrygia'sına yerleştiriyorlar (Pachymeres, Κατοκία adlı yeri gösteriyor. Bkz. Pachymeres, *Συγγραφικαὶ Ἱστορίαι*, II, ed. A. Failler-V. Laurent, Pachymeres, *Relations historiques, Livres, I-VI*, Corpus Fontium Historiae Byzantinae, XXIV/1,2, Paris 1984, vol. II, ed. I. Bekker, CB, Bonnae, 1835, s. 413.3; Ayrıca bkz. Ioannes Cantacuzenus, *Historia*, III, s. 278.20. Ayrıca bkz. I. Beldiceanu-Steinherr, s. 82. Hoca Sadeddin ve İdris-i Bitlisi, savaşı özellikle Nilüfer çayı kıyısına yani Marmara denizinden 20 km. mesafedeki Lapseki (Lampsakos) ile Kyzikos yarımadası arasına yerleştirirler. Anadolu'nun kuzeydoğusunda yer alan bu bölge, buradaki Biga ilçesinden adını alır. Buranın limanı Koca ya da Kara Biga çayının Marmara denizine döküldüğü yerdir. M.W. Ramsay'e göre, burası antik dönemde Kyzikos ile Ryndakos arasında bulunan Sigrianes bölgesiydi. Aynı Biga ya da Boga'nın bulunduğu bölge Bizans döneminde Pigai olarak geçiyor. Bkz. M.W. Ramsay, *Historical Geography of Asia Minor*, A.M. Hakkert, Amsterdam, 1962, s. 162 ve 227. Georgios Palamas'ın mektubu için bkz. E.A. Zachariadou, "La captivité de Palamas chez les Turcs: dossier et commentaire": *Romania and the Turks* (c. 1300-c.1500) Variorum reprints, London, 1985, mektup no. 145.8, s. 204-205. Modern haritalar Türk dönemi Demetoga ya da Demetoka'sını Biga yakınlarına konumlandırıyorlar. L. Lindorf-Th. Buettner-Wobst, bu yeri yunanca ikiz

Kaynakların konumuzla ilgili olan 1373 ya da 1385 yıllarında olduğunu kaydettikleri isyanın olduğu yer adlarıyla ilgili üç nokta ilginçtir: a) Konstantinopolis yakınlarındaki Derkos ya da Pikridion bölgesinde, Pigai bölgesi yakınlarında b) Doğu Trakya Dimetoka (Didymoteichon)'sında c) Anadolu'da, Bursa'ya yakın bir mesafede bulunan Biga (Pigai) ve Demetoga ya da Dimetoga (Didymoteichon)'da.

R.J.Loenertz, Chalcocondyles'in yer adlarının benzerliği yüzünden hataya düştüğünü ileri sürüyor. Loenertz'in gözlemlerinin doğruluğuna inanan Katsoni'nin düşüncesine göre, Bizanslı tarihçinin hatalı olduğunu başka olaylar da ispatlıyor. a) Murad'ın henüz otoritesine boyun eğdiremediği ve Doğu Trakya'da etkin olan Türk beylerinin çarpışmalarının yankıları. Hacı İl Bey'in ölümüne neden olacak şekilde kör edilerek bertaraf edilmesi de bu döneme yerleştirilmelidir. b) Andronikos'un 1385'de ölümüyle sonuçlanan, yine babasına karşı giriştiği ve Savcı'nın isyanının kronolojik olarak Andronikos'a bağlanmasına neden olan bir başka isyan hareketi. Katsoni'ye göre, a) Laonikos Chalcocondyles'in anlatısı tarihçinin 1373 ve 1385 yıllarında cereyan eden olaylarla ilgili bilgi parçacıklarını birleştirdiğini gösteren özelliklere sahiptir. b) Chalcocondyles, bilgilerini sadece tek bir Osmanlı şehzadesinin isyanından söz eden bir Osmanlı kaynağından almış olmalıdır. c) Chalcocondyles, bu kaynağın bilgilerini anlatısına eklemiş, ancak Andronikos'un isyanı sırasındaki olaylara uyumlu hale getirmeyi başaramamıştır. Son olarak, d) Chalcocondyles'in Andronikos'un isyanının V. Ioannes'in Anadolu'da sultan I. Murad'ın karargâhında iken meydana geldiğini yazmasını kuşkulu bulan Katsoni'ye göre, V. Ioannes'in idareyi emanet edildiği Andronikos'un gerçekte başkenti terk etmesine gerek olamazdı, tersine imparatorun yokluğundan yararlanarak şehirde kalıp hâkimiyetini burada ilan edebilirdi.⁷³ P. Katsoni, V. Ioannes'in 1373 baharı ve yazı boyunca Konstantinopolis'te olduğunu V. Ioannes'in Mayıs 1373'de başkentte olduğu bilgisinin hem *Tarihsel Not* ve hem de Venedik kayıtları tarafından doğrulandığına dikkat çekiyor. Ancak, Katsoni'nin teorisini dayandırdığı iddianın tersine, hiçbir Venedik senato kaydı imparatorun 19 Nisan 1373 ile 14 Temmuz 1374 arasında gerçekten başkentinde olduğunu net bir şekilde göstermiyor.⁷⁴

sur anlamına gelen Didyma Teichi (Δίδυμα Τείχη: Didymoteichon) adıyla anıyor. Bkz. Bkz. L. Lindorf-Th. Buettner-Wobst, *Polybii historiae* (1893?), B.G.Teubner, Stuttgart 1965, V, s. 77, 7-8; H.A.Gertzios, *Ανατολική Θράκη*, s. 42, Çamlıca adıyla anıyor.

⁷³ P. Katsoni, *Eptaeteia*, s. 143.

⁷⁴ Adı geçen Venedik kayıtlarında Nisan 1373'de Venedikli Donato Tron'un imparatorla görüşmek üzere Bizans başkentine geldiği bildiriliyor. F. Thiriet, *Régestes*, I, s. 130, no. 521: "(19 avril 1373) ve s. 132-133 no. 533: (4 avril 1374).

Katsoni'nin tüm iddialarına rağmen Chalcocondyles'in Andronikos'un isyanıyla ilgili diğer kaynaklardan çok daha ayrıntılı ve zengin bilgiler veren tarihçi olduğu unutulmamalıdır. Bizanslı tarihçinin bilgilerinin büyük kısmı Andronikos'un darbe girişiminden çok daha iyi malumat sahibi olduğu şehzade Savcı'nın (Andronikos'un kiyle aynı tarihte yani 1373'de meydana gelen) isyanıyla ilgilidir. Laonikos Chalcocondyles'in Andronikos'un Savcı ile birlikte imparator babasına karşı işbirliği yapması ve darbe yapmaya kalkışması hakkındaki rivayeti diğer kaynaklarca doğrulandığı sürece güvenilir kabul edilmelidir. En azından kesin bilgiler vererek aksini ispatlayan yeni bir kaynak bulununcaya kadar Chalcocondyles'in bilgileri gerçeğe en yakın olanıdır.

1373'deki çarpışma hakkındaki bilgileri aktaran diğer bir kaynak 15. yüzyılın ortalarına tarihlenen *Anonim Kısa Kronik*'tir. Bu kronik, bilgilerini 1377'e tarihlenen daha eski bir metinden alıyor. Bu kronikten öğrendiğimize göre; «imparator Andronikos, 1373 yılının 6 Mayıs'ında Cuma günü kendi babasından kaçarak başkentten ayrıldı ve Murad'ın oğlu ve ay ve 10 gün önce babasından kaçan İsmail Calabi ile buluştu. Bu nedenle öfkelenen imparator, sultan Murad ile güçlerini birleştirdi ve onu ordusuyla birlikte Konstantinopolis üzerinden Anadolu'dan Batıya geçirdi.»⁷⁵ «Mayıs ayının 25'inde Çarşamba günü savaş oldu ve imparator Andronikos çok cesurca savaştı. Ve Calabi (yani Çelebi)'nin askerleri Andronikos ile ittifak yaptıktan sonra anlaşılmaz şekilde kaçtılar. Beş yüz Türk öldü, bir çoğu onun (Andronikos'un) elinden hayatını kaybetti, Romalılar öldü ... ve bin yedi yüzü esir alındı.»⁷⁶ «Aynı Mayıs ayının 30'unda imparator Andronikos Anthyros burcunda babasına boyun eğdi. ve V. Ioannes, onu karısı Maria ile birlikte hapsedti.»⁷⁷ İsyanın bu safhasıyla ilgili anlatı burada kesiliyor ve

⁷⁵ Bkz. *Anonim Grekçe Kısa Kronik* 9, par. 24, s. 95. Ayrıca kronik, el yazmasının tradisyonu ve tarihlenmesi hakkındaki gözlemleri hakkında bkz. P. Schreiner, *Byz. Kleinchroniken*, II, s. 88-91.

⁷⁶ Bkz. *Anonim Grekçe Kısa Kronik* 9, par. 25, s. 95.

⁷⁷ Bkz. *Anonim Grekçe Kısa Kronik* 9, paragraf. 26, s. 95. Ayrıca bkz. Anonim Grekçe Kısa Kronik, 9, paragraf 27-31, s. 95-96. Antyros kalesi için bkz. V. Laurent, *Les 'Mémoires' de Sylvestre Syropoulos sur le concile de Florence (1438-1439)*, Paris, 1971, s. 100, not. 2: eski Egnatia yolu üzerinde Konstantinopolis'in yaklaşık 30 km. güneybatısındaki bugünkü Büyük Çekmece. Burası stratejik önemi büyük müstahkem bir yerd ve aynı zamanda piskoposluk merkeziydi. Ayrıca bkz. V. Laurent, *Les corpus des sceaux de l'Empire byzantin* V/1, s. 236, 237 ve C. Jirecek, *Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel*, Prague, 1877, s. 53, 102. Kaynaklarda bu kent hakkındaki atıflar için bkz. *Agathiae Myrinae Historiarum libri quinque*, yay. R. Keydell, *Corpus Fontium Historiae Byzantinae*, II, II.1, Berolini, 1967, s. 5, 14, 5; Procopii Caesariensis opera omnia, (Περὶ κτισμάτων: Yapılar Hakkında), ed. G. Wirth, IV, Leipzig, 1964, IV, s. 8.18: «Τοῦ δὲ Πηγίου ἐπέκεινα πόλις ἐστὶ που, Ἀθύρας ὄνομα» Ayrıca bkz. G. Hourmouziades, "Eparchia Metron kai Athyron" *En Archeion* 2 (1931), s. 41-42; C. Asdracha, "Thrace", s.

Andronikos'un kaderi belli olmuş görünüyor. Anonim Kısa Kronik, Andronikos'un isyanının bastırılmasından epeyce ay sonra meydana gelen olaylardan söz ederek devam ediyor: '... yılında 25 Ağustos'da ... imparatorun iki kızı karalar giydiler' (paragraf 27). '1373'de 12 Eylül'de oğlunu Lemnos adasına sürdü' (paragraf 28). '(İmparator V. Ioannes) aynı ayın 25'inde Aetoi sarayında Manuel'i (ortak) imparator yaptı' (paragraf 29). Metnin devamında kronik yazarı konuyu değiştiriyor ve ilk defa I. Murad'ın oğlu Savcı'nın akıbetinden bahsediyor. '29 Eylül'de Murad, oğlu Savcı'yı Didymoteichos'da yakaladı ve kör etti, etrafındakilerin hemen hemen hepsini de öldürdü' (paragraf 30). Kronik, daha sonra 1376 yılı olaylarına geçiyor. '(Andronikos) 1376'da görme kabiliyetini yeniden kazanınca eşi ve oğluyla birlikte Kauleos manastırından başkent üzerinden Galata'ya kaçtı' (paragraf 31). Daha sonra, Andronikos'un 12 Ağustos 1376'da Konstantinopolis'e muzafferane bir şekilde girişi, Anadolu'daki Murad'ı ziyareti ve kız kardeşi Maria'nın ölümü ile ilgili diğer kayıtlar göze çarpıyor (32-35 numaralı paragraflar).

Bilgilerini daha eski bir eserden aktaran bu kronikte iki tür bilgi dikkat çekiyor: V. Ioannes'in Andronikos ile Mayıs ayına tarihlenen çarpışması (6 Mayıs, Cuma günü) (paragraf 24). Bu bilginin aynısı *Tarihsel Not*'ta da veriliyor (8 Mayıs 11. indiksiyon olarak). *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9* ve *Tarihsel Not*'a göre V. Ioannes, Andronikos'u başkettten kovdu ve başlattığı isyanı bastırmak için Avrupa'ya geçirdiği Murad'ın yardımına başvurdu. Kroniğin yazdığına göre, Murad'ın büyük bir ordusu vardı. Kronik, iki prensin işbirliği yaparak komplo kurmasından hiç bahsetmiyor ve *Tarihsel Not*'un tersine Andronikos ile Savcı arasındaki bağlantıyı baba-oğulun çatışmasının nedeni olarak göstermiyor. *Anonim Grekçe Kısa Kronik*, Andronikos'u babasına karşı çok daha önce başkaldırmış olan Osmanlı şehzadesiyle harekete geçmiş gibi gösteriyor.⁷⁸ Bu kaydın ardından

256-257; Th. Papazotos, "Ανίχνευση τοπογραφική", s. 550-551. Burası Bizans döneminde Melitiada köyünün bulunduğu ve 1385'de IV. Andronikos ile V. Ioannes arasındaki savaşın yapıldığı bölgedir. Bkz. R. Janin, *Constantinople byzantine*, s. 264, 388. Anonim Grekçe Kısa Kronik, 7, Melitiada'dan bahsediyor: « ἔν τινι χώρῳ τῶν παρὰ πόλιν Μελιτιάδα λεγομένην κειμένῳ ...». Bkz. *Anonim Grekçe Kısa Kronik*, 7, paragraf 20, s. 68. Melitiada ya da Melantiada hakkında ayrıca bkz. M. Sarante, "To Delta tou Byzantiou" *Thrakika* 19 (1944), s. 260-262.

⁷⁸ Bkz. *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*, paragraf 24, s. 95. *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*, paragraf 25, s. 95. Anonim Grekçe Kısa Kronik, paragraf 26, s. 95. Ayrıca bkz. *Tarihsel Not*, 612, no. 45. Kısa kroniğin verdiği bilgilere dayanarak Andronikos'un yavaş hareket etmediğini, aksine Mayıs'ın sonunda olduğunu düşünebiliriz. Kaynakların verdikleri tarihlerin çakışması için bkz. P. Schreiner, *Byz. Kleinchroniken*, II, 305. Aksine Osmanlı şehzadesi babası tarafından takibata uğratılmıştı: «πρὸ μηνῶν ... καὶ ἡμερῶν ι'» Bkz. *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*, paragraf 24, s. 95.

Andronikos'un bir Osmanlı şehzadesiyle işbirliği içinde hareket ettiği ve ikisinin I. Murad ile çarpıştığından bahseden ikinci bir bilgi grubu geliyor (paragraf 25).

Bütün bu bilgilerin ortaya koyduğu problem şudur: 15. yüzyılın tarihçilerine göre, Andronikos ile Türk birlikleri arasında büyük kayıplara neden olan bir savaş meydana geldi. Bizans'ın o zamanki olanakları düşünüldüğünde Andronikos'un mevcudu 17.000 askeri geçen çok büyük bir orduyu nasıl bu kadar çabuk toplayabildiği bir muammadır. Savaş sırasında Osmanlı şehzadesinin askerleri garip bir şekilde kaçtı ve Andronikos insanüstü bir cesaret göstererek Türk birliklerini sadece kendi askerleriyle göğüslemek zorunda kaldı.⁷⁹ Bu tasvir tarzı, Chalcocondyles'inkini hatırlatıyor ve onun kaydıyla kroniğin kaydının ortak noktalara sahip olduğu görülüyor.

Bu sonuç, şu saptamalarla da doğrulanıyor: Kısa kroniğe göre Andronikos'un işbirliği Savcı ile değil Murad'ın asi oğlu İsmail ile oldu. Murad'ın hiç bir kaynakta adı geçmeyen meçhul bir oğlu vardı.⁸⁰ Ancak,

⁷⁹ Laonikos Chalkokondyles, I, s. 39.5-10 ve 39.15-17. Görünüşe göre, bu noktada *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9* ve Laonikos Chalkokondyles, bilgilerini bir Türk kaynağından aktarıyorlar. Bkz. *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*, paragraf 25, s. 95. Bizans'ın bu dönemdeki ordusu için bkz. M. Bartusis, "Problem of Smallholding Soldiers", s. 1-26; N. Oikonomides, 14. yüzyılın ortalarında ücretli asker birliklerinin varlığını ileri sürüyor. Bkz. N. Oikonomides, "À Propos des armées des premier Paleologues et des compagnies de soldats" *Travaux et Memoirs* 8 (1981), s. 353-371. Belki Andronikos'un askerlerinin etnik kökeni bunlara dayanıyor olabilir; P. Katsoni'ye göre «bu benzerlik bizi kısa kroniği istinsah eden kişinin izlediği Bizanslı prototipinden başka, yazılı ya da sözlü Türk kaynaklarından da bilgiler edinmiş olabileceği düşüncesine yöneltiyor. İkinci olasılık daha kuvvetli görünüyor ve bu bilgiler çok açık değildir.» Bkz. P. Katsoni, *Eptaeteia*, s. 145.

⁸⁰ İsmail, güvenilir bir Bizans kaynağı olan Gregorios Palamas'ın aktardığına göre I. Murad'ın ailesinin bir ferdiydi. Palamas, Bursa'da tutsak olduğu sırada (1354) Orhan'ın torunu İsmail ile karşılaştığını kaydediyor. Palamas'ın mektuplarını yayımlayan E.A. Zachariadou, *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*'un tanıklığına dayanarak Murad'ın oğlu ve Orhan'ın torunu olarak gösterilen Osmanlı şehzadesini İsmail olarak belirliyor. Bkz. *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*, par. 24, s. 95; Gregorios Palamas, Mektup no. 23, ed. E.A. Zachariadou, "La captivité", s. 147.17. Ayrıca bkz. *Prosopographisches Lexicon der Palaiologenzeit*, ed. E. Trapp, 1-12, Wien, 1976-1994, 24670: Savoutzios, İsmail. Ancak Gregorios Palamas'ın bahsettiği İsmail'in Kısa Kronik 9'da bahsedilen kişiyle aynı kişi olduğu ve Murad'ın oğlu olduğu şüphelidir. Gregorios Palamas, Bursa'da elbette Orhan'ın İsmail isimli bir torunuyla karşılaştı, ancak bu kişi Murad'ın oğlu değildi. Palamas'ın tutsaklığının kronolojisi (1354) bu tarihte Murad'ın Palamas ile Hıristiyan ahlaki konularında tartışabilecek yaşta bir oğlu olmadığını gösteriyor. Her ihtimale karşı bu İsmail Orhan'ın en büyük oğlu Süleyman'ın bu isimdeki oğlu olmalıdır. A.D. Alderson, I. Beldicianu-Steinherr, Enverî (*Düsturname-i Enverî*, s. 25.264-266, 27.279) ve G. Moravcik'nin kaynaklarda İsmail olarak geçen Osmanlı şehzadesiyle ilgili yorumlarına dayanarak bu iddiayı dile getiriyorlar. Bkz. A.D. Alderson, *Structure*, s. 165; I. Beldicianu-Steinherr, *Recherches*, s. 132; G. Moravcik, *Byzantinoturcica*, s. 142.

kısa kronik yazarı, daha sonra (paragraf 30) Chalcocondyles gibi, I. Murad'ın asi oğlunun Dimetoka (Didymoteichon)'da yakalanması ve kör edilmesinden bahsederken Türk asiye Savcı olarak adlandırıyor. Kısa kronik yazarı, Savcı'nın kör edilerek cezalandırılmasından söz ederken Andronikos'unkinden (aynı tarihte olması gereken) söz etmiyor. Ancak, paragraf 31'de Andronikos'un Kauleos manastırından «görür vaziyette» kaçtığını yazarken Andronikos'un da önceden kör edilmiş olabileceğini tahmin ediyor.⁸¹ İsmail, daha yukarıdaki (paragraf 25) gibi iç savaşta Murad'ın hasmı olmayan biri gibi anıldığından kroniğin belirsizliği artıyor, metnin devamında Murad ile Andronikos arasında birleştirici halka işlevi görerek Andronikos ile dostluğu sayesinde yeniden ortaya çıkıyor (paragraf 34).⁸²

Katsoni'ye göre; söz konusu karışıklık, 15. yüzyıl Bizans tarihçilerinin Andronikos ile bir Osmanlı şehzadesinin işbirliği bilgisini sadece Osmanlı şehzadesinin isyanından bahseden Türk kaynağından almış olduğu iddiasını yineliyor.⁸³ Bu nedenle, tarihçi, Andronikos'un Türk birliklerinin saldırısına savaşımsızın boyun eğmediğini ileri sürerek kroniğin Türklerle çarpışmasındaki eşsiz kahramanlığıyla ilgili bilgilerinden başka, çarpışma hakkındaki tasvirine de kuşkuyla bakıyor. Tarihçiye göre; bu noktadaki başka bir problem de, kroniğin aktardığına göre, Andronikos'un babasına

⁸¹ *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*, paragraf 30, s. 96. *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*, paragraf 31, s. 96. Kronikteki «βλέπων» ortacı Andronikos'un görüşünün daha sonraki tedavi sayesinde geri geldiğini gösteriyor.

⁸² Bkz. *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*, paragraf 24, s. 95: «ἠνώθη (Andronikos) μετὰ τοῦ Ἰσμαῆλ Τζαλαπῆ, υἱοῦ Μουράτ, φυγάδι καὶ αὐτῷ ὄντι τοῦ ἰδίου πατρὸς πρὸ μηνῶν <...> καὶ ἡμερῶν ἰ'.» *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*, par. 34: «τῆ δὲ γ' ταυτοῦ μηνὸς ἐξῆλθε Ἀνδρόνικος εἰς Ἀνατολὴν ἀρήγων τῷ Μουράτ φίλιαν Ἰσμαῆλ.» P. Schreiner, kroniğin son kısmının «φίλιαν ποιησάμενος πρὸς τοὺς Ἰσμαῆλίτας» şeklinde düzeltilebileceğini, ancak metne böylesine cesurane bir müdahalenin baş kısmıyla uyumlayacağından kabul edilemeyeceğini belirtir. Tarihçi, aynı kroniğin 24. paragrafında İsmail olarak bahsedilen kişinin Murad'ın kör edilen oğlu olduğunu kaydediyor ve cümlelerin sonunu “δια φίλιαν του Ἰσμαῆλ” olarak okumayı öneriyor. Bkz. P. Schreiner, *Byz. Kleinchroniken II*, s. 317, not. 76. P. Katsoni'ye göre, bu görüşü reddederek kroniğin 24. paragrafında Ἰσμαῆλ Τζαλαπῆ ile İsmail Çelebi adında belli bir şahsın değil, Bizans kaynaklarının İsmailî (Ἰσμαῆλίτης) olarak kaydettikleri bir Türk askeri şefin kastedilebileceğini düşünüyor. Tarihçi, paragraf 34'deki φίλιαν Ἰσμαῆλ ifadesi φίλιαν πρὸς τοὺς Ἰσμαῆλίτας şeklinde okunmalıdır ve bununla Türklere yönelik dostluk olarak kastedilmektedir. Bkz. P. Katsoni, *Eptaeteia*, s. 147, not. 312.

⁸³ Chalkokondyles'in Osmanlı tarihiyle ilgili bilgilerini Türkçe tradisyonlardan ve Türk sözlü anlatımlarından almış olabileceğiyle ilgili hipotezi için bkz. Ş. Baştav, “Die Türkische Quellen des Laonikos Chalcocondyles” *Acts of the International Byzantine Congress*, Munich (1960), s. 36-41; P. Katsoni, *Eptaeteia*, s. 147; N. Nikoloudis, “Observations on the possible sources of Laonikos Chalkokondyles” *Byzantina*, 17 (1994), s. 79.

Anthyros kalesinde teslim olmasıdır. Burası *Tarihsel Not*'un kaydettiğinin tam tersi (Derkos bölgesinin tam tersi) istikamette bir yerdedir.⁸⁴ Andronikos'un Bizans deltasının kuzeye doğru kaçış imkânı sağlayan kuzeydoğu bölgesini bir kenara bırakıp özellikle Anthyros kalesine kapanması için güneybatıdaki Athyra çayının bataklık ve geçit vermeyen bölgesine yönelmesi mantıklı görünmüyor. Bizans prensinin bu hareketiyle tam olarak neyi planladığı bilinmiyor.⁸⁵

Andronikos'un başkaldırısıyla ilgili 15. yüzyıla ait üç kaynak daha sayılabilir. İlki anonim Bulgar Kroniği'dir. Bu kronikte bir Bizans prensinin adı belirtilmeyen bir Osmanlı şehzadesiyle işbirliği ve bu yüzden kör edilerek cezalandırılması tekrarlanıyor. 15. yüzyıl sonlarına ait başka bir kroniğin çok kısa kaydına göre V. Ioannes ve Andronikos savaştılar ve bu olay Andronikos'un yenilgisi ve kör edilmesiyle sonuçlandı. Timur'un sarayına elçi olarak gönderilmiş olan ve 1403-1406 döneminde Bizans'tan geçen Kastilyalı elçi Ruy Gonzales de Clavijo da Andronikos'un akıbetinden özet olarak bahsediyor.⁸⁶

⁸⁴ Bkz. *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*, par. 26, s. 95; *Tarihsel Not*, 612, no. 45: Δέρκος. Konstantinopolis'in kuzeydoğusunda bulunan Terkos. P. Schreiner, Terkos'un belki Andronikos'un ordularını topladığı ve daha sonra başkent yakınlarına döndüğü yer olabileceği ihtimalini öne sürer. Bkz. P. Schreiner, *Byz. Kleinchroniken*, II, s. 306. Dikkat çekici olan, Bizans başkentinin gerek kuzeydoğusu gerekse güneybatısında Πηγαί kapısının açıldığı bölgede su kaynaklarının (πηγαί) olmasıdır. Silivri'ye doğru giden yol da Βαθύς Πύαξ'ta başlamaktaydı. bkz. R. Janin, *Constantinople byzantine*, s. 444 ve P. Katsoni, *Eptaeteia*, s. 145.

⁸⁵ R.J. Loenertz, kronikteki karışıklığı yorumlarken kronik yazarının iki kaynağa dayandığını belirtiyor. Bkz. R.J. Loenertz, "Insurrection", s. 342-344. Tarihçi, Loenertz'in *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*'un yazarının bilgilerini zamansal olarak 1377'ye kadar uzanan bir kaynaktan almış olabileceği görüşünü izliyor. Kroniğin 28. paragrafında V. Ioannes'in Limnos adasına sürüldüğü kaydedilen oğlunun Manuel değil Andronikos olduğunu savunuyor. Bkz. F. Dölger, "Aufstand" 331; P. Schreiner, *Byz. Kleinchroniken*, II, s. 308-309. Katsoni, kroniğin bilgilerini sunuş tarzının Savcı isyanıyla ilgili tüm bilgileri bir Türk kaynağından aldığını gösterdiğini, bu sayede Andronikos (1373)'un isyanının Savcı (1385)'nin isyanıyla ilgisizliğini anlaşıldığını öne sürüyor. Tarihçi, kronikteki Andronikos'un Anthyros'a sığınmasıyla ilgili bilginin yazarın bu dönemin olaylarını Palaiologos hanedanının iki üyesinin 1385'de Melitiada'daki çarpışması gibi iyi bildiği daha geç dönem olaylarıyla karıştırmasından kaynaklandığını düşünüyor. Bkz. P. Katsoni, *Eptaeteia*, s. 148, not. 314.

⁸⁶ Bkz. *Bulgarische Chronik*, s. 528 ve 537; C. Jirecek, "Zur Würdigung der neuentdeckten bulgarischen Chronik" *Archiv für Slavische Philologie*, 14 (1892), s. 258-261; *Anonim Grekçe Kısa Kronik 22*, paragraf 14, s. 182: «μετὰ δὲ χρόνους τινὰς ἐπαναστάντες ἀλλήλοις κατέσχευεν ὁ πατήρ τὸν Ἀνδρόνικον υἱὸν καὶ ἐτύφλωσεν αὐτὸν καὶ εἶχεν αὐτὸν, ἐν φυλακῇ»; Clavijo, *Vida*, s. 82-83.

6) 16. yüzyıl Bizans kaynakları:

16. yüzyılda V. Ioannes ile Andronikos'un çatışması motifi şu şekilde sabitleşmiştir: Andronikos, bir Osmanlı şehzadesi tarafından düzenlenen bir Türk komplosuna karışmıştı. Bu komplonun amacı, Bizans prensi ile Osmanlı şehzadesinin babalarına karşı ortaklaşa bir isyan başlatmak istemesiydi. Bu rivayet, bu dönemin tüm kaynaklarında görülüyor.

Chronikon Maius, 1373 yılının olaylarını Laonikos Chalcocondyles'inkine benzer ancak daha kısa anlattığından olayları daha iyi anlayabilmemizi sağlayacak önemli bir bilgi sunmuyor. Andronikos'un isyanını Hayreddin Paşa'nın Thessaloniki (Selanik)'yi fethinden sonraya (1387) tarihlüyor ve V. Ioannes ile I. Murad'ın yokluğunda olmuş gibi gösteriyor.⁸⁷ Eser, Avrupa'da Andronikos ile birlikte hareket eden Osmanlı şehzadesini Musa Çelebi olarak belirliyor. Musa ile Andronikos'un isyandan ziyade birlikte Avrupa'da hareket ettiklerini ve geçtikleri şehirleri boyun eğmeye zorladıklarını kaydediyor. Chalcocondyles gibi *Chronikon Maius* da V. Ioannes'in isyan haberi ulaştığı sırada Murad ile birlikte Anadolu'da olduğunu yazıyor. V. Ioannes, anlatının devamında birdenbire haberciler vasıtasıyla iletişimde olduğu Murad'dan uzakta gösteriliyor. Daha sonra Murad ile Ioannes Dimetoka (Didymoteichon)'ya kaçan âsî oğullarının üzerine yürürken görülüyorlar. Silah arkadaşları tarafından terk edilen iki prensin tutuklanması gecikmiyor. Musa, V. Ioannes'in isyana iştirakinden şüphelenen sultan Murad'ın isteği üzerine ölüm cezasına çarptırılıyor ve Andronikos'un da gözlerine mil çekiliyor.⁸⁸

Aynı anlatı, *Ιστορία πολιτική (Politik Tarih)*'de de çok daha kısa tekrarlanıyor, tıpkı küçük bazı farklılıklarla Türk Sultanlarının Kroniği'nde olduğu gibi.⁸⁹ Bu son kaynaktaki en önemli fark, âsî Osmanlı şehzadesinin Saous (Σαούς) olarak adlandırılmasıdır.⁹⁰ 14. yüzyılın kaynaklarının

⁸⁷ Bkz. *Chronikon Maius*, s. 188.29-192.3 ve 192.12. Bu dönemde Mosis adıyla bilinen hiçbir Osmanlı şehzadesi yoktur. Eğer kastedilen Musa ise (bkz. *Ιστορία πολιτική*, s. 3.15: Μούσας) bu, I. Bayezid'in 1402 sonrasında içi savaşa tutuşan oğullarından birinin adıydı. Bkz. A.D. Alderson, *Structure*, s. 29, 30; G. Ostrogorsky, *Geschichte*, s. 461 vd.; R.J.Loenertz, *Chronicon Maius*'un bu olayı 1387'ye tarihlüyor. Bkz. R.J.Loenertz, "Insurrection", s. 339. D.M. Nicol ise 1373'e tarihlüyor. Bkz. D.M. Nicol, *Bizans'in Son Yüzyılları*, s. 297 vd.; G. Moravcik, *Byzantinoturcica*, s. 198.

⁸⁸ Bkz. *Chronikon Maius*, s. 192.4-14 ve 192.14-15.

⁸⁹ *Ιστορία πολιτική*, s. 3.10-45. Bkz. *Έκθεσις χρονική*, s. 18: Μουσί τζελεπη. Ayrıca bkz. I. Karagiannopoulos, *Πηγαί τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας*, Πουρναράς, Thessaloniki, 1987, s. 411, *Ιστορία πολιτική*'in folklorik versiyonu olduğunu düşünüyor.

⁹⁰ Bkz. *Chronicon Tourkon Sultanon*, s. 25.

bilgilerini tekrar eden Caroldo kroniği, Andronikos'un isyanı sırasındaki olayları gerçekçi bir şekilde aktarıyor. Bu kroniğin bize aktardığı bilgiler diğer Venedikli tarihçilerin bilgileriyle karşılaştırılarak yorumlandı. 1373 yılının olaylarının uzak yankısı sultanın Orhan ve âsî oğlunun Mustafa olarak gösterildiği Spandougnino'nun kroniğinde de bulunuyor. Eski Bizans ve Osmanlı kroniklerini tanıyan bu kronikte Andronikos ile aynı tarihte isyan eden Osmanlı şehzadesinden Mustafa adıyla da olsa bahsedilmesi Savcı ile Andronikos'un ortaklaşa isyanının uzak ve silik bir yankısından başka bir şey olamaz gibi görünüyor! Spandougnino da Osmanlı sarayı vakanüvisleriyle aynı endişeyi paylaşarak Hıristiyan-Bizanslı bir prensle işbirliği yapan bir Osmanlı şehzadesi motifini okuyucu/dinleyici kitlesine sunmaktan aynı nedenlerle kaçınmış olmalıdır.⁹¹

Sonuç

14., 15. ve 16. yüzyıllara ait kaynaklarının tanıklıklarının sunumu ve analizi ve bunların olayların çağdaşı olan kaynakların bilgileriyle karşılaştırılması bizi aşağıdaki sonuçlara götürüyor:

Bu kaynaklarda kural olarak bir Osmanlı şehzadesinin Andronikos'un imparator babasıyla girdiği mücadeleye karıştığı aktarılıyor. Bu rivayetdeki istisna Dukas'ın Tarihi'dir. Bizanslı tarihçinin Andronikos'un bir Osmanlı şehzadesiyle işbirliği yaparak bir komploya karışması konusunda çekinceleri vardır. Tarihçi ayrıca Andronikos'un ilişki kurduğu kişinin Murad'ın oğlu Savcı olmadığını başka bir Osmanlı şehzadesi olduğunu yazar. Eleştirel bakış açısıyla öne çıkan bir diğer güvenilir tarihçi olan Venedikli Caroldo, Andronikos'un Savcı ile birlikte komplo düzenlediğiyle ilgili kalıplaşmış

⁹¹ Th. Spandougnino, Bizans olaylarına karışan Türk şehzadesinin adını Mustafa olarak gösteriyor. Bkz. Th. Spandougnino, *Partitio, Constantinopolitano de la origine deli Imperatori Ottomani, ordini dela corte. Forme del guerreggiare loro, religione, rito et costumi dela natione*. Documenta Strathiotas Illustrantia, ed. C.N. Sathas, Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au Moyen âge (Monumenta Historiae Hellenicae) IX, Paris, 1890, s. 143.17-24. Ayrıca bkz. *Die Chronik im Werk des Dositheos von Jerusalem*, ed. P. Schreiner, Die Byzantinische Kleinchroniken, Corpus Fontium Historiae Byzantinae, XII/2, Wien, 1977, Appendix 4, s. 633.42-43: «Τῶ ἐξακιχλιοστῶ ὀκτακοσιοστῶ ὀγδοηκοστῶ πρώτῳ ἐγένετο τὰ περὶ τοῦ Μουσταφᾶ.» Bu kroniğin Kısa Kronik 9 ile ilişkisi için ayrıca bkz. P. Schreiner, Die Byzantinische Kleinchroniken, I, s. 90-91. Ancak Spandougnino'nun metninde isimler konusunda genel bir karışıklık söz konusudur. Bizanslı âsî Konstantinos adıyla anılıyor ve Andronikos'un oğlu olarak gösteriliyor. Clavijo, Bizanslı âsiyi Andronikos'un oğlu olarak gösteriyor. Bkz. Clavijo, *Vida*, s. 82-83. Spandougnino'nun kaynakları için bkz. K.N.Sathas, *Documents inédits*, IX, s. XVI-XVII ve G. Georgiades-Arnakes, *Oi πρώτοι Οθωμανοί*, s. 24.

rivayetten sapıyor. Caroldo kroniğinde 1373 yılı olaylarına Cenevizlilerin karıştığı bilgisini ekliyor ve daha sonra iki Palaiolog'un çarpışmasına önemli bir Türk'ün; Murad'ın adını vermediği bir oğlunun katıldığından söz ediyor. Diğer yandan Caresini'nin kroniği bu Türk şehzadesini Sanci (Savcı) adıyla anıyor.

Kaynakların 1373'deki çatışmaya karıştığından ya da Andronikos ile işbirliği yaptığından söz ettikleri Osmanlı şehzadesinin adı her zaman aynı değil. Kaynaklar, Andronikos'un işbirlikçisini Kountouzis, Savcı (Saous), İsmail, Mosis (Mousa), Mustafa gibi isimlerle anıyorlar ya da hiç isim vermeyerek sadece 'Türk efendi' diye bahsediyorlar. Yukarıdaki isimlerin dönem dönem ayaklanmış ve tahtı ele geçirmeye çalışmış olan Osmanlı şehzadelerinin adları olması karakteristiktir.⁹² Kaynakların Osmanlı tarihi boyunca isyan etmiş Osmanlı şehzadelerinin adını vermesi, I. Murad döneminde sadece Savcı'nın değil fakat Osmanlı hanedanından bilinmeyen bir şehzadenin de (Savcı'nın kardeşi olması şart değil) isyan etmiş olduğunu ve hatta Savcı ile Andronikos'a eşlik etmiş olabileceğini düşündürüyor.

15. yüzyılın iki en önemli kaynağının Laonikos Chalcocondyles'in Historia'sının ve 9 no.lu Kısa Kroniğin Andronikos'un isyanı gibi 1373'de gerçekleşen Savcı isyanı dönemindeki gelişmelerle ilgili bilgilerini olayların göz tanığı olan Osmanlı Türklerinden ya da onların tanıklıklarının kaydedildiği Osmanlı kroniklerinden aldığı sonucuna varıldı. Bu iki kaynağın gerçekte Andronikos'u ilgilendiren tek ortak tanıklığı Andronikos'un başkentten kovulması ve Osmanlı sultanının bastırmak üzere operasyon yapmasına neden olan cesurane direnişe dairdir.⁹³ Bu da Andronikos'un emrinde bazı askeri güçlerin olduğunu gösteriyor. Bu ayrıntı, bu güçlerin sadece Bizanslı olduğuna inanmamızı güçleştiriyor, aksine bunların Venedikli tarihçi Chinazzo'nun aktardığı üzere çevre bölgelerden gelen yardımcı kuvvetler ya da belki de ücretli askerler olduğunu düşündürüyor.

1373 çarpışmasının esasen V. Ioannes ile Andronikos arasında olduğu görüşü ve Murad ile Savcı'nın da dâhil olduğu yönündeki sonuçlarla

⁹² Bkz. Dukas, s. 43.20: Kountouzis; Laon. Chalkokondyles, I, s. 37.20: Savcis; *Anonim Grekçe Kısa Kronik 9*, paragraf 24: İsmail; *Chronikon Maius*, 192.5-6: Mousis (karş. *Istoria politikē*, s. 3.10-4.5: Mousas; *Εκθεσις Χρονική*, s. 1.8: Mousi; *Chronicon ton Tourkon Soultanon*, s. 25.4: Saous; Mignanelli, IV, s. 139b: Sugi; Th. Spandugino, *Partitio*, s. 143.39: Moustapha; *Chronik*, s. 633.43: Moustapha. P. Katsoni'ye göre, kaynakların farklı isimler vermesi bizi şu sonuca götürüyor: «eğer bir Osmanlı şehzadesi Palaiologların çarpışmasına katıldıysa bunun mutlaka Savcı olması şart değildir.» Bkz. P. Katsoni, *Eptaeteia*, s. 151.

⁹³ Bkz. P. Schreiner, *Byz. Kleinchroniken*, II, s. 306.

birleştiresek Andronikos'un gerçekte babası ve sultana karşı gösterdiği direnişte Türk güçlerinden destek gördüğünü düşünebiliriz. Bu Türk desteğinin pek tabii Murad'ın oğlu Savcı ile meçhul bir Osmanlı şehzadesinin yanısıra uçlarda Osmanlı merkezinden bağımsız faaliyet gösteren Türk akıncı beylerinden biri/birileri olabileceğini ileri sürebiliriz. Chinazzo ve Caroldo'nun tanıklıklarının analizinden ve bunların Türk kaynaklarının tanıklıklarıyla karşılaştırılmasından ortaya çıkan sonuç, Andronikos'un destekçileri Osmanlı fetihlerinin ilk döneminde Trakya'da faaliyette olan ve Osmanlı merkezi otoritesiyle gevşek bir ilişki içinde olan ya da bir aralık bu otoriteye karşı olan Türk beylerinin arasında aranması gerektiğidir. 14. yüzyılın kaynaklarında aktarılan üç olayın tozunun toprağı yatıştığı geç dönemlerde 15. ve 16. yüzyılın kaynaklarında da tekrarlandığı görülüyor. Bu olaylar sırasıyla şunlardır: 1) Andronikos'un ve V. Ioannes'in 1373'deki çarpışması 2) Savcı'nın 1385'de Anadolu'daki isyanı ve 3) 15. yüzyılın tarihçilerinde daha büyük karışıklığa neden olarak bazı Türk kaynaklarında üstü kapalı olarak bahsedilen Trakya'nın Türk beyleri ile Osmanlı merkezî otoritesi arasındaki çatışma.⁹⁴ Bu, ancak kaynaklarda Türk asinin adı konusunda süregelen karışıklığı da açıklayabilir. Bu şehzade, Caresini'nin tanıklığına göre, Savcı iken Andronikos'un isyanından söz eden (Laonikos Chalcocondyles'in eseri dışında) diğer kaynaklarda farklı isimlerle karşımıza çıkar. Trakya'da Murad'ın idaresine karşı Türk beylerinin başkaldırısının bir temsilcisinin (adını saptamamızın mümkün olmadığı belirli bir simanın) var olduğu düşünülebilir. Osmanlı kaynakları, Trakya'nın beylerinin Murad'a olan karşıtlığı meselesini sessizce geçiştirdiklerinden bu konu hakkında yeterli bilgi vermekten uzaktırlar. Ancak gazilerin başındaki bir Türk beyi ya da Murad'ın bir akrabasından söz edilebilir. Andronikos'un böyle bir sima ile işbirliği hiç de olasılık dışı değilmiş gibi görünüyor ve Laonikos Chalcocondyles'in aktardığı gibi Murad'ın öfkesini ve V. Ioannes'in olaylara iştiraki konusunda artan kuşkuvarını da açıklıyor. Açıkladığı bir başka konu da Andronikos'un Konstantinopolis'den kovulmasına tepki göstermek üzere derhal toplayabildiği askerlerin etnik kökenidir. Bu son hipotez, kaynakların resmî anlatılarıyla ispatlanamıyorsa da, söz konusu dönemin olaylarının akışıyla uyumludur.

⁹⁴ Trakya'daki Türk beyleri arasında süregelen çatışmalar için bkz. *Ahmedi's History of the Kings of the Ottoman Lineage and Their Holy Raids against the Infidels*, ed. K. Sılay, Sources of Oriental Languages and Literatures Series. Massachusetts: Harvard University, 2004, s. 43.235-236: «Rum ilini çün musahhar eyledi beglerin kendüye çaker eyledi: (Murad) Rumeli'ye boyun eğdirdi ve beylerini hizmetkarı yaptı»; Ahmedî'nin tanıklığının değerlendirilmesi için bkz. I. Beldiceanu-Steinherr, "Conquête" s. 449, 451-452.

Kaynakların tanıklıklarından çıkan asıl sonuçlardan biri şudur: 14 Temmuz 1374 tarihli Venedik senato kaydından anlaşıldığına göre; Savcı'nın isyanında Andronikos'un rolünden hiç bahsetmeyen Osmanlı kaynakları, iki prensin Rumeli'de gelişen isyanının ilk safhasını, Andronikos-Savcı işbirliğini aktaran Bizans kaynakları ise isyanın Anadolu'da Savcı'nın bertaraf edilmesiyle sonuçlanan ikinci safhasını aktarıyorlar. Demek ki Andronikos isyanı 1373 yılında patlak vermiş ve Savcı'nın desteğine rağmen sultan Murad'ın müdahalesiyle başarısız olmuştur. Bir Venedik senato kaydının ifadesine göre, oğlunu cezalandırmak isteyen Murad, imparatorun sağladığı gemilerle 1373 yılında Rumeli'ye geçmiş ve Dimetoka (Didymoteichon)'dan kaçan Savcı'yı takip ederek 1374 yılında bir kez daha denizi aşarak Anadolu'ya geçmiştir. Buradan anlaşıldığına göre asi oğulların isyanının ilk safhası Rumeli'de ikinci safhası ise Anadolu'da cereyan etmiş ve Savcı'nın babası tarafından bertaraf edilmesiyle son bulmuştur. Bu gelişme, merkezi Osmanlı otoritesinin Savcı'yı destekleyen ve merkezi otoriteden uzak durmayı yeğleyen ayrılıkçı Türk unsurlara karşı bir zaferidir. Sonuç olarak; Bizans, Venedik ve Osmanlı kaynaklarının verileri birleştirildiğinde asi Savcı ile Andronikos'un darbe girişiminin şüphe götürmez şekilde farklı tarihlerde meydana gelmiş bağımsız ve ilgisiz olaylar olmadığı ve aksine tarihî bir vakıa olay olduğu ortaya çıkıyor.

Kaynakça

- Agathiae Myrinae Historiarum libri quinque, ed. R. Keydell, *Corpus Fontium Historiae Byzantinae*, II, IIA, Berolini, 1967.
- Ahmedi's History of the Kings of the Ottoman Lineage and Their Holy Raids against the Infidels*, ed. K. Sılay, Sources of Oriental Languages and Literatures Series. Massachusetts: Harvard University, 2004.
- Alderson A. D., *The Structure of the Ottoman Dynasty*, Oxford, 1956.
- Gelibolulu Mustafa Âlî, *Kühû'l-ahbar (Âlî Tarihi)* 4. Rükün, V, İstanbul 1277.
- Andrea de Redusiis de Quero, *Chronicon Tarvisinum*, ed. L.A. Muratori, RIS 19, Milan, 1731, 735-866.
- Anonim Grekçe Kısa Kronikler (Vrachea Chronika)*, ed. Sp. Lampros-K. Amantos, Atina. 1932. ed. P.Schreiner, *Die byzantinischen Kleinkroniken*, I, Wien, 1975.
- Anonim Osmanlı Tarihleri*, Altosmanische anonymen Chroniken, ed. F. Giese, Breslau, 1922.
- ASDRACHA, C., «La Thrace orientale et la Mer Noire: Géographie ecclésiastique et prosopographie (VIIIe-IXe siècles)», *Géographie historique du monde Méditerranéen Byzantina Sorbonensia*, 7 (1988) 243-244.
- Aşıkpaşazade, *Osmanoğullarının Tarihi*, Kemal Yavuz-M.A.Yekta Saraç, Gökkuşbu, İstanbul, 2007.
- AYVERDİ, E.H., *İstanbul Mimari Çağının Menşei Osmanlı Mimarisinin İlk Devri 630–805 (1230–1402)*, İstanbul, 1966.
- BABİNGER, Franz, Byzantinisch-osmanische Grenzstudien. *Byzantinische Zeitschrift* 30 (1929): 411-415.
- _____, *Geschichtsschreiber des Osmanen und ihre Werke*, Leipzig, 1927.
- _____, "Beiträge zur Frühgeschichte der Türkenherrschaft in Rumelien (14.-15. Jahrhundert). *Südosteuropäische Arbeiten* 34 (1944).
- _____, "Davud Čelebi, ein Osmanischer Thronwerber des 15. Jahrhundert" *Südost Forschungen*, 16 (1957) 279-311.
- _____, Sawdji (3), *Encyclopedia of Islam*, IX (1997): 93.
- _____, *La Romanie Génois (XIIe-début du XVIe siècle)*, I-II (= *Atti della Società ligure di Storia patria* v. XVIII) Rome, 1978.
- BARKER, John W., *Manuel II Palaeologus (1391-1425). A Study in Late Byzantine Statesmanship*, New Brunswick, 1969.
- BARTUSIS, M., "Problem of Smallholding Soldiers in Late Byzantium" *Dumbarton Oaks Papers*, 44 (1990): 1-26,
- BAŞTAV, Şerif, "Die Türkische Quellen des Laonikos Chalcocondyles" *Acts of the International Byzantine Congress*, Munich (1960) 34-42.
- BELGRANO, L.T. "Documenti riguardanti la colonia di Pera" *Atti della Società ligure di Storia patria*, XIII (1877–84), 933–1003.
- BELDİCIANU-STEINHERR, Irene, "La conquête d'Andrinople par les Turcs: La pénétration turque en Thrace et la valeur des chroniques ottomanes" *Travaux et mémoires* I (1965) 439-461.

- _____, *Recherches sur les actes de règnes des sultans Osman, Orkhan et Murad I*, Societas academica Dacoromâna, Acta Historica VII, Munchen, 1967.
- BOGIATZIS, Georgios, *Η πρώτη οθωμανοκρατία στην Θράκη, άμεσες δημογραφικές συνέπειες*, Ηρόδοτος, Atina, 1998.
- BOGIATZIS, G, *Η πρώτη οθωμανοκρατία στην Θράκη, άμεσες δημογραφικές συνέπειες*, Έκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα, 1998.
- _____, "Μειονεκτήματα των οθωμανικών πηγών που αφορούν στη γνώση της πρώιμης οθωμανικής κυριαρχίας στη Θράκη" *Thrakika Chronika (Θρακικά Χρονικά)* 45 (1991): 29-32.
- Bulgarische Chronik von 1296 bis 1413*, εκδ. E. Bogdan, ASP, XIII, 4 (1891): 481-543.
- CANTACUZENUS, Ioannes, *Historia*, ed. L. Schopen, I-III, Corpus Scriptorum historiae Byzantinae, Bonnae, 1828-1832.
- Caresinis, Raphayni de., *Chronica A.A. 1343-1388*, ed. E. Pastorello, RIS XII/2 Bologna, 1923.
- CHALKOKONDYLES, Laonikos, *Laonici Chalkokandylae, Historiarum Demonstrationes I*, ed. E. Darco, Budapestini, 1922.
- Charanis, P, "Strife among Palaeologi and Ottoman Turks 1370-1402" *Byzantion*, 16 (1942-1943): 286-314.
- CHINAZZO, Daniele di, *Chronica de la guerra da Veniciani a Zenovesi*, ed. V. Lazzarini, *Deputazione di Storia Patria per le Venezie*, Monumenti Storici, Nuova serie XI, Venice, 1958.
- CHONIATES, Nicetas, *Χρονική διήγησις*, ed. I.A. van Dieten, Nicetae Choniatae Historia, Corpus Fontium Historiae Byzantinae XI/1, 2, Berlin- New York, 1975.
- Chronikon Maius, Memorii (1401-1477)*, yay. V. Grecu. Bucuresti, 1966.
- Chronicon ton Tourkon Soultanon (Türk Sultanlarının Kroniği)* ed. G. Th. Zoras, Atina, 1958.
- CHRYSOSTOMIDES, Julian, "Studies on the Chronicle of Caroldo, with Special Reference to the History of Byzantium from 1370 to 1377" *Orientalia Christiana Periodica* 35 (1969): 160-180.
- CLAVIJO, Ruy Gonzales de, *Vida y hazañas del Gran Tamorlán, con la descripción de las tierras de su imperio y señorío*, ed. I. Sreznevsky, St. Petersburg 1881. Variorum reprints, London 1971.
- CROW, J. G, *The Long Walls of Thrace*, in C. Mango and G. Dagron, *Constantinople and Its Hinterland*, Aldershot, 1995.
- CROW, J.-Ricci, Alessandra, Investigating the hinterland of Constantinople: interim report on the Anastasian Long Wall, *Journal of Roman Archaeology* 10 (1997): 253-288.
- CYDONES, Demetrios, *Correspondance*, ed. R.-J. Loenertz, I-II, Vatican City, 1956-60.
- _____, *Briefe*, II, ed. F. Tinnefeld, Bibliothek der Griechischen Literatur, I/I, II, Stuttgart, 1981. Bibl. der griechischen Literatur 16, Stuttgart, 1991.
- DANIŞMEND, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi I*, İstanbul, 1947.
- DENNIS, G. The Reign of Manuel II Palaeologus in Thessalonica, 1382-1387. *Orientalia Christiana Analecta*, 159 (1960).

- Die Chronik im Werk des Dositheos von Jerusalem*, ed. P. Schreiner, *Die Byzantinische Kleinchroniken, Corpus Fontium Historiae Byzantinae*, XII/2, Wien, 1977.
- DÖLGER, Franz, "Johannes VII, Kaiser der Rhomäer" *Byzantinische Zeitschrift* 31 (1931): 21–36.
- _____, "Zum Aufstand des Andronikos IV. gegen seiner Vater Johannes V. im Mai 1373" *Revue des études byzantines* 19 (1961): 328-332.
- DUKAS, *Istoria Turko-Byzantina*, ed. V. Grecu, Bucharest, 1958.
- Düsturnâme -i Enverî*, yay. Necdet Öztürk, Kitabevi, İstanbul, 2007.
- Ἐκθεσις Χρονική*, ed. Sp. Lambros, *Echtesis Chronica and Chronicon Athenarum*, London 1902, 1-84. Yeni basım. Amsterdam, 1969.
- FERİDUN Bey, Münşeâtü's-Selâtin, I, Takvimhane-i Amire, İstanbul, 1275.
- Gaitanou-Geanniou, Athanasios, "Από την Ανατολικήν Θράκην: η επαρχία Δέρκων" *Θρακικά* 13 (1913): 108-109.
- GEORGIADES-ARNAKES, G, *Οι πρώτοι Οθωμανοί. Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού. της Μικράς Ασίας (1282-1337)*, Atina, 1947.
- _____, Gregory Palamas among the Turks and Documents of his Captivity as historical Sources, *Speculum* 26 (1951): 104-118.
- Gertzios, X.A., *Η Ανατολική Θράκη. Μερική και σύντομος ιστορία αυτής. Το εξάστερον και λαογραφία αυτού*, Atina, 1967.
- GIBBONS, H.A., *The Foundation of The Ottoman Empire. A History of the Osmanlis up to the Death of Bayezid I, 1300-1403*, Routledge, London-New York, 1968.
- GÖKBİLGİN, M.T. "Savcı Bey" *İslam Ansiklopedisi* 10 (1997): 251-253.
- GREGORAS, Nicephoros, *Romaike Istoria*, ed. L. Shopen, I.II. Bonnae, 1829-1830, III, ed. Bekker, Bonnae, 1855.
- HALECKÍ, Oswald, *Un Empereur de Byzance a Rome*, Warsaw, 1930.
- Hoca Sadeddin, *Tacü't-tevarih I*, sadeleştirten İsmet Parmaksızoğlu, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1974.
- HOURMOUZIADES, G., "Eparchia Metron kai Athyron", *En Archeion* 2 (1931): 41-42.
- JIREČEK, Constantin, *Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel*, Prague, 1877.
- _____, "Zur Würdigung der neuentdeckten bulgarischen Chronik" *Archiv für Slavische Philologie*, XIV (1892): 258-261.
- İdris-i Bitlisi, *Heşt Behişt*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, no. 3209.
- IMBER, Colin, "The Legend of Osman Gazi" *The Ottoman Emirate (1300–1389)* ed. Elizabeth Zachariadou, (1993): 67–75.
- İNALCIK, Halil, *The Rise of Ottoman Historiography, Historians of the Middle East*, Bernard Lewis- P.M. Holt, London, 1962, Oxford University Press, (1964): 152-167.
- _____, "Edirne'nin Fethi (1361)" : *Edirne. Edirne'nin 600. Fethinin Yıldönümü Armağan Kitabı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993, 137-161.
- _____, *The Ottoman Empire. The Classical Age (1300-1600)*, London, 1997.

- _____, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600)*, I, Eren, İstanbul, 2004.
- _____, "I. Murad" *Diyanet İslam Ansiklopedisi* 31 (2006): 156-159.
- _____, *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I. Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4. basım., İstanbul, 2009.
- Ιστορία Πολιτική Κωνσταντινουπόλεως*, ed. I. Bekker, *Historia politica et patriarchica Constantinopoleos Epirotica*, CB, Bonnae, 1849, 3-77.
- JORGA, N., *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1300-1451)*, I, çev. N. Erçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2005.
- JANİN, R., *Constantinople byzantine. Développement urbain et répertoire topographique*, Paris, 1964.
- KARAGIANNPOULOS, Ioannes, *Πηγαί τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας*, Πουρναράς, Thessaloniki, 1987.
- KATSONI, P., *Mia eptaetia krisimon gegonoton to Byzantio sta ete 1366-1373*, Kentro Byzantinon Ereunon, Thessalonike, 1990.
- _____, "Ο χρόνος έναρξης της Βυζαντινής υποτέλειας στους Οθωμανούς Τούρκους" *Byzantina*, 14 (1994) 459-481.
- LAMPSIDES, O, *Η ποιητική τυφλώσεως παρὰ Βυζαντινοίς*, Αθήναι, 1949.
- LASKARATOS I.- Marketos Sp., «Η ποίη της τυφλώσεως στο Byzantio. Iatrikes paratereseis» *Byzantinai Meletai* 2 (1990) 165-188.
- LAURENT, Vitalen, *Les 'Mémoires' de Sylvestre Syropoulos sur le concile de Florence (1438-1439)*, Paris, 1971.
- _____, *Les corpus des sceaux de l'Empire byzantin*, vol. V: L'église, Paris, 1963, vol. V/II, 1965.
- LAZZARINI, V, *Deputazione di Storia Patria per le Venezie: Monumenti Storici*, Nuova serie, XI, Venise 1958.
- LINDORF, L.-Buettner Th.-Wobst V, *Polybii historiae* (1893), Stuttgart, 1965.
- LOENERTZ, Raymond, J, "La Première Insurrection d'Andronic IV Paleologue (1373)" *Echos d'Orient*, 38 (1939): 334-345.
- _____, "Autour du Chronicon Maius attribué à Georges Phrantzès" *Miscellanea G. Mercati II, Studi e Testi* 123 (1946): 273-311.
- _____, "Pour l'histoire du Peloponèse au XIVe siècle (1382-1404)" *Revue des Etudes byzantines*, I (1943): 152-196 (= *Byzantina et Franco-Graeca*, I, 227-265)
- MANTRAN, Robert, *Histoire de l'Empire Ottoman sous la direction de Robert Mantran*, Fayard, 1992.
- MÉNAGE, V.L. "The Beginnings of Ottoman Historiography" *Historians of the Middle East*, ed. Bernard Lewis-P.M. Holt, Oxford University Press, (1964): 168-79.
- MORAVCIK, Gyula, *Byzantinoturcica*, I-II, Berlin, 1958.

- Moudara Kalliope, *Kathosiosis kai turannis kata tous mesous byzantinous chronous. Makedonike dynasteia (867-1056)* Atina-Komotene, 1981.
- NİCOL, Donald M, *The Byzantine Family of Kantakouzenos (Cantacuzenus), ca. 1100-1460: A. Genealogical and Prosopographical Study*. Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies, Washington, 1968.
- _____, *Byzantium: its Ecclesiastical History and Relations with the Western World*, Variorum reprints, London, 1972.
- _____, *Bizans'ın Son Yüzyılları 1261-1453*, çev. Bilge Umar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.
- MİGNANELLİ, Bertrand, *Vita Tamerlani*: S. Baluze, Miscellanea, c. IV ed. D. Mansi, Luscues 1764.
- Müneccimbaşı, *Camiü'd-düvel (Müneccimbaşı Tarihi) Osmanlı Tarihi (1299-1481)*, yay. Ahmet Ağırakça, İnsan yayınları, İstanbul, 1995.
- Neşri, *Kitab-ı Cihânnümâ*, I, yay. Faik Reşit Unat Mehmed Altay Köymen, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987.
- NİKOLLOUDİS, Nikolaos, "Observations on the possible sources of Laonikos Chalkokondyles" *Byzantina*, 17 (1994): 75-82.
- _____, *Laonikos Chalkokondyles, A. Translation and Commentary of the "Demonstrationes of Histories" (Books I-III)*, Athens, 1996.
- OİKONOMİDES, Nikolaos, "À Propos des armées des premier Paleologues et des compagnies de soldats" *Travaux et Memoirs* 8 (1981): 353-371.
- OSTROGORSKY, Georg, *Geschichte des Byzantinischen Staates*, Munich, Beck, 1965.
- PACHYMERES, Georgios, *Συγγραφικαί Ιστορίαι*, ed. A. Failler-V. Laurent, Pachymeres, *Relations historiques, Livres, I-VI*, Corpus Fontium Historiae Byzantinae, XXIV/1,2, Paris 1984, vol. II, ed. I. Bekker, CB, Bonnae, 1835.
- PAPAZOTOS, Th., Anichneuse topographike (Ανίχνευση τοπογραφική) *Byzantinische Forschungen* 14 (1989): 543-566.
- PROKOPİOS, *Περί κτισμάτων (Yapılar Hakkında)*, ed. J. Haury, Procopii Caesariensis opera omnia III, 2, Lipsiae, 1905. Addenda corrigenda G. Wirth, IV, Leipzig, 1964.
- Prosopographisches Lexicon der Palaiologenzeit*, ed. E. Trapp, 1-12, Wien, 1976-1994, 24670.
- RAMSAY, M.W. *Historical Geography of Asia Minor*, Supplementary Papers IV, A.M. Hakkert, Amsterdam, 1962.
- Ruhi Çelebi, 'Târih-i Rûhi', haz. Y. Yücel-H. E. Cengiz, *Belgeler*, c. XIV, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992.
- SARANTE, M, "To Delta tou Byzantiou" *Thrakika* 19 (1944): 189-266.
- Sathas, K.N, *Documents inedits relatifs a l'histoire de la Grèce au moyen age*, IX, MAISONNEUVE, Paris, 1890.
- SCHREİNER, Peter, *Byzantinische Kleinchroniken, Historischer Kommentar*, II, Wien, 1977.
- SCHUCHHARDT, C. Die Anastasius-Mauer bei Constantinopel und die Dobrudcha-Wälle, *Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Arhäologischen Instituts*, 16 (1901): 107-127.

- SİLBERSCHMİDT, M. *Venedik Menbâları'na nazaran Türk İmparatorluğu'nun zuhuru zamanında Şark Meselesi*. çev. A. Cemal Köprülü, İstanbul, 1930.
- SPANDOUGNİNO, Th. *Partitio, Constantinopolitano de la origine deli Imperatori Ottomani, ordini dela corte. Forme del guerreggiare loro, religione, rito et costumi dela natione*. Documenta Strathiotas Illustrantia, ed. C.N. Sathas, Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au Moyen âge (Monumenta Historiae Hellenicae) IX, Paris, 1890, 138-261.
- STELLAE, Georgii et Iohannis, *Annales Genuenses*, ed. Giovanna Petti Balbi RIS, n.s. vol. 17-2, Bologna, 1975.
- SUGAR, P. *Νοτιοανατολική Ευρώπη κάτω από την Οθωμανική κυριαρχία 1354-1804*, Σμίλη, Atina, 1994.
- Tarihsel Not*, ed. P. Schreiner, *Die Byzantinischen Kleinchroniken*, Corpus Fontium Historiae Byzantinae, XII/2, Wien, 1977, Appendix 1. Chronologische Einzelnotizen, s. 605-623.
- THIRIET, Freddy, *Histoire de Venise*, Paris, 1952.
- _____, "Venise et l'occupation de Tenedos au XIVE siècle" *Melanges de l'Ecole française de Rome* LXV, Paris, 1953.
- _____, Les chroniques vénitiennes de la Marcienne et leur importance pour l'histoire de la Romanie Gréco-vénitienne, *Mélanges d'archéologie et d'histoire*, vol. 66, no. 66 (1954): 241-292.
- _____, *Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Romanie*, I, Paris-The Hague, 1958.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi I*, TTK, Ankara, 2003.
- VATİN, N. L'ascension des Ottomans (1362-1451): *Histoire de l'Empire Ottoman*, Fayard, 1992.
- Vries-van der Velden, E., *L'élite byzantine devant l'avance turque a l'époque de la guerre civile de 1341 a 1354*, Amsterdam, 1989.
- WERNER, Ernest, *Die Geburt einer Grossmacht- Die Osmanen (1300-1481). Ein Beitrag zur Genesis des türkischen Feudalismus*, Weimar, 1985.
- YİNANÇ, Mükrimin Halil, "Bayezid I" *İslam Ansiklopedisi* II (1943): 369.
- Zachariadou, Elisabeth, A, "The Conquest of Adrianople by the Turks" *Studi Veneziani* XII (1970): 211-217.
- _____, "Süleyman Çelebi in Rumili and the Ottoman Chronicles" *Der Islam*, 69/2 (1983) 268-296.
- _____, "La captivité de Palamas chez les Turcs: dossier et commentaire": *Romania and the Turks* (c. 1300-c.1500) Variorum reprints, London, 1985.
- _____, *Ιστορία και Θρόλοι των Παλαιών Σουλτάνων, 1300-1400*, Atina, 1991.
- ZİNKEISEN, Johann, W, *Geschichte des osmanischen Reiches I*, Hamburg, 1840.

